

KONZERVIRANJE I
RESTAURIRANJE
ARHIVSKOG
GRADIVA
IZ PERIODA
DUBROVAČKE
REPUBLIKE

Dragoj kolegici Martini Ljutić u spomen.

KONZERVIRANJE I RESTAURIRANJE ARHIVSKOG GRADIVA IZ PERIODA DUBROVAČKE REPUBLIKE

Hrvatski restauratorski zavod
Zagreb, 2019.

Nakladnik

Hrvatski restauratorski zavod

Za nakladnika

dr. sc. Tajana Pleše

Urednice

dr. sc. Tajana Pleše

doc. art. Sanja Serhatlić

Autorice tekstova

Nataša Miloslavić

Gabrijela Savinović

Stručni tim

Sanja Serhatlić

Nataša Miloslavić

Ana Pušić

Gabrijela Savinović

Samir Serhatlić

Vanja Vučković

Tanja Dujaković

Marijana Jukić

Martina Ljutić

Lektura

Rosanda Tometić

Korektura

dr. sc. Višnja Bralić

dr. sc. Tajana Pleše

doc. art. Sanja Serhatlić

Ivana Svedružić Šeparović

Fotografije

Nataša Miloslavić

Ana Pušić

Gabrijela Savinović

Grafičko oblikovanje

Ljubo Gamulin

Tisak

Novi val d.o.o.

Naklada

400 primjeraka

SADRŽAJ

- 8** UVOD
- 10** POVIJEST DUBROVAČKE REPUBLIKE NA PAPIRU I PERGAMENTU
PEČAT – POTVRDA VJERODOSTOJNOSTI DOKUMENTA
PERGAMENT
PAPIR
KNJIGOVEŠTVO, POPRAVCI I PREUVEZIVANJE U DOBA DUBROVAČKE REPUBLIKE
- 18** KONZERVATORSKO-RESTAURATORSKI RADOVI
ISTRAŽIVANJA, TESTOVI I ANALIZE
SUHO UKLANJANJE NEČISTOĆA
TEST NA TOPIVOST TINTE I FIKSIRANJE
MOKRO UKLANJANJE NEČISTOĆA
VRAĆANJE ELASTIČNOSTI I RAVNANJE PERGAMENTA
KONSOLIDACIJA PREGIBA, PODEROTINA I REKONSTRUKCIJA NEDOSTAJUĆIH DIJELOVA
POHRANA UMJETNINA NA PAPIRU I PERGAMENTU
- 32** *CALAMUS GLADIUM SEMPER VINCIT*
- 34** POPIS KONZERVIRANIH I RESTAURIRANIH DOKUMENATA I KODEKSA OD 2015. DO 2018. GODINE
- 42** LITERATURA

ZAHVALE

Zahvaljujemo gospođama i gospodarima koji su pokrenuli projekt konzerviranja i restauriranja dokumenata i drugog gradiva iz vremena Dubrovačke Republike: Biserki Mataković, Sanji Serhatlić, Frani Čizmiću, Mariju Braunu, Denisu Orliću i Društvu prijatelja dubrovačke starine.

Hvala onima koji su prepoznali važnost projekta te nastavili suradnju Društva prijatelja dubrovačke starine, Državnog arhiva u Dubrovniku i Hrvatskog restauratorskog zavoda, gospodaru Niku Kapetaniću i gospođama Nikolini Pozniak i Tajani Pleše.

Posebno hvala svima onima koji su se na bilo koji način uključili u ostvarenje ovoga izuzetno važnog projekta očuvanja dubrovačke i hrvatske pisane baštine, ali i svima onima koji će tek sudjelovati u njegovu nastavku.

UVOD

Arhivsko gradivo iz vremena Dubrovačke Republike neiscrpan je izvor sačuvane kulturne i povijesne građe i od najvećeg je kulturnog i nacionalnog značenja za Hrvatsku. Prema količini, starosti i vrijednosti, to je jedno od najvažnijih gradiva u Europi. Briga za spise nastale u vrijeme Dubrovačke Republike duga je i bogata. Dubrovački Arhiv jedan je od rijetkih u kojem je uspješno sačuvana građa nastajala tijekom stoljećâ, zahvaljujući pravovremenom prevezivanju i popravcima oštećenoga gradiva te kvalitetnom materijalu koji se upotrebljavao u dubrovačkim registraturama.

Na temeljima trilateralnog ugovora Državnog arhiva u Dubrovniku, Društva prijatelja dubrovačke starine i Hrvatskog restauratorskog zavoda postavljeni su čvrsti temelji za sustavno i detaljno konzerviranje i restauriranje dokumenata i kodeksa iz razdoblja od 13. do 15. stoljeća. Projektom koji je počeo 2015. godine, bogati fundus arhivskoga gradiva zaslužen je profesionalno zbrinut. Tim trogodišnjim projektom, ali i onim budućim, marljivim i upornim zalaganjem navedenih ustanova osigurana je svijetla budućnost dubrovačke prošlosti. U stoljetnom kolažu nesebične ljubavi Dubrovčana prema slavnoj povijesti i ostavštini svojih predaka, očuvanjem i restauriranjem ove građe, kon-

zervatori-restauratori imaju čast biti dio te veličanstvene tradicije na koju svi možemo biti ponosni.

U Državnom arhivu u Dubrovniku čuva se iznimno vrijedna građa od početka 11. stoljeća sve do današnjih dana, a najvrjednije su one arhivalije koje pripadaju fondovima Dubrovačke Republike. Dokumenti i kodeksi iz toga razdoblja predmeti su konzervatorsko-restauratorskih radova opisanih u nastavku. Upravo zbog svijesti o važnosti očuvanja arhivske građe, danas se možemo ponositi naslijeđenim fundusom naših predaka. Istovremeno imamo obavezu brinuti se da i buduće generacije mogu uživati u tom kulturnom blagu. Jedino je konzerviranjem i restauriranjem gradiva moguće osigurati nastavak te bogate tradicije.

Izložbom održanom u Palači Sponza u studenome 2018. godine predstavljen je rezultat uspješne trogodišnje suradnje i dovršenih cjelovitih konzervatorsko-restauratorskih radova na čak 207 dokumenata i 11 kodeksa iz Državnog arhiva u Dubrovniku. Kako bi taj proces bio što zornije predstavljen, u ovoj publikaciji opisani su svi konzervatorsko-restauratorski radovi provedeni na dokumentima i kodeksima, što je samo mali dio toga fundusa.

POVIJEST DUBROVAČKE REPUBLIKE NA PAPIRU I PERGAMENTU

U Dubrovačkoj Republici pisalo se na papiru i na pergamentu koji su sačuvani velikim dijelom zbog razvijene svijesti Dubrovčana o važnosti očuvanja pisane baštine. Sačuvane su povelje, dokumenti i knjige kao svjedočanstvo povijesti Republike.

Naziv povelja (karta, *lat. carta*) nalazimo u srednjovjekovnim dokumentima kao *povela*, *pouilia* i *povea*, a odnosi se na ispravu, dokument, stari rukopis, ugovor ili važan dokument. To su svečane isprave kojima javna vlast dodjeljuje neku povlasticu, donosi naredbu ili zapovijed.

Značenje te riječi etimološki je povezano s vanjskim oblikom dokumenta, tj. odnosi se na složeni, savijeni list pergamenta ili papira.

Od početaka korištenja papira i pergamenta velika se pozornost posvećivala pisanoj riječi i čuvanju dokumenata. Povelje i ugovore Dubrovčani su morali čuvati jer se na njima temeljila pravna sigurnost građana, ali i same Republike. Upravo brizi i ljubavi starih Dubrovčana prema pisanim dokumentima možemo zahvaliti što je u Arhivu pohranjena vrijedna građa nastajala od početka 11. stoljeća do danas. Razvoj Republike temeljio se na

trgovini i poznatoj diplomaciji kojom su Dubrovčani osiguravali poseban status za sebe i svoje trgovačke kolonije. Za sobom su ostavili bogatu arhivsku građu ugovora, povelja, oporuka, ženidbenih ugovora i ostalih marljivo čuvanih dokumenata.

PEČAT – POTVRDA VJERODOSTOJNOSTI DOKUMENTA

Pečat se u 12. i 13. stoljeću upotrebljavao da bi se potvrdila vjerodostojnost pravnog čina u dokumentu. Bez obzira na to je li riječ o voštanom ili utisnutom pečatu, on je svakako važan dio svakog dokumenta. U osnovi voštani pečat sadrži pečatni lik ili ima određeni reljefni prikaz, a takvi pečati nalaze se otisnuti na svilenim nitima koje vise uz povelje. Ako je voštani pečat pravilno odvojen od samog dokumenta, odnosno ako je svilena nit pravilno izrezana, riječ je o ugovoru koji je prekinut i nije više pravovaljan.

Pečati na dokumentima iz dubrovačkog Arhiva različitih su dimenzija, od 3 do 16 cm, a boje variraju od crvenih do smeđih nijansi; u nekim slučajevima pojavljuje se i ružičasta boja. Voštani pečati oblikom su okrugli, ovalni i duguljasti, dok su utisnuti pečati samo okruglog oblika.

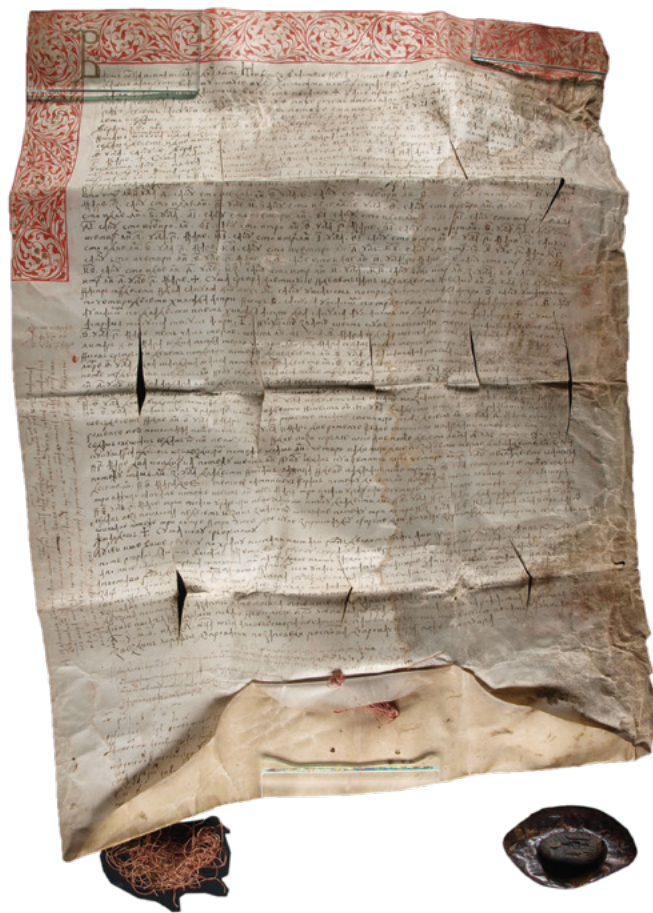
PERGAMENT

Pergament je među prvim materijalima za pisanje rađen od pre-rađene kože raznih životinja (teladi, ovaca, koza itd.). Koža se kao podloga za pisanje upotrebljavala još u antici. Prema mišljenju rimskog pisca i znanstvenika Plinija, pergament je nastao u Pergamu u 2. stoljeću pr. n. e. za vladanja Eumena II. Egipatski vladar Ptolomej II., čuvajući ugled Aleksandrijske knjižnice, tada najveće na svijetu (750.000 do 1.500.000 svitaka papirusa), zabranio je izvoz papirusa iz Egipta. To je primoralo Eumena II. da pronađe novi materijal za pisanje, pergament, koji je nazvan po njegovoj prijestolnici u Maloj Aziji.

Pergament je vrlo čvrst i trajan materijal, vrlo otporan na mehanička oštećenja, kao što su površinska abrazija, gužvanje i cijepanje. Pergament je otporniji od papira na koroziju tinte, ali je podložan biološkom napadu. U nekim slučajevima dolazi do čak potpunog raspadanja vlakana kolagena u velikoj prisutnosti plijesni. Za razliku od papira, pergament nije toliko osjetljiv na

kiseline, s obzirom na to da je uvijek blago alkalnan zbog zao-stataka vapnenca u njegovoj proizvodnji. Iznimna higroskopnost čini ga vrlo dimenzionalno nestabilnim materijalom, tj. pri velikim oscilacijama u temperaturi i vlazi dolazi do bujanja i širenja ili skupljanja kolagenskih vlakana.

U Dubrovačkoj Republici pergament se birao za važnije dokumente, budući da je bio dugotrajniji materijal od papira. Ponaj-prije su to bili svi statuti, zakonski zbornici te popisi državnih službenika iz redova vlastele. Veliko je vijeće 17. veljače 1418. godine donijelo odluku da se svi važniji spisi notarije i kancelarije moraju pisati na pergamentu. Pergament je uglavnom izrađivan i prerađivan u Dubrovniku, a Dubrovčani su ga čak i izvozili. Uz kvalitetne podloge za pisanje (papir i pergament), upotrebljavana je i vrlo kvalitetna tinta, tj. crnilo od postojanih biljnih pigmenta.

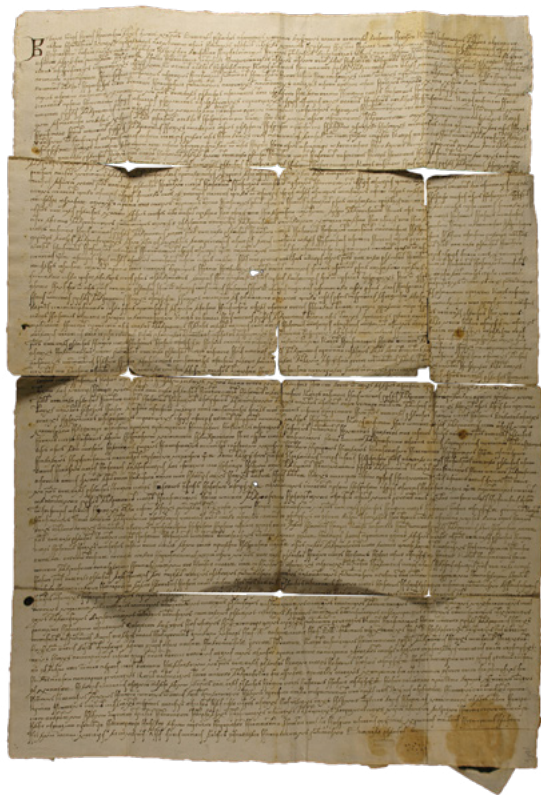
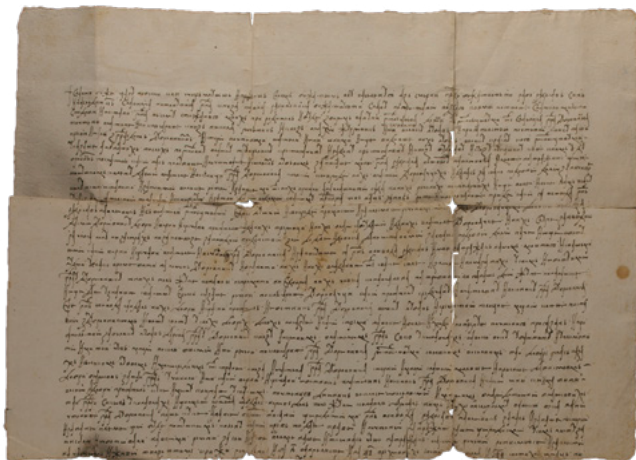
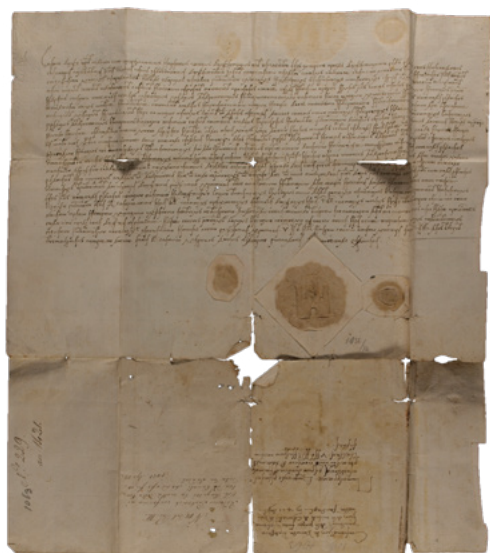
PAPIR

Papir je homogena mreža heterogenih vlakana, što čini njegovu kemijsku strukturu vrlo kompleksnom. Najvažnija stavka u kvaliteti papira ipak je vrsta vlakana koja se koriste za proizvodnju. S obzirom na povijest proizvodnje i razvoj sirovina koje su se upotrebljavale, može se zaključiti da je papir bio najkvalitetniji u počecima proizvodnje, a glavna sirovina bila je krpenjača. Papir se u to vrijeme izrađivao od ostataka starih tkanina i krpa izrađenih od čiste celuloze.

Razvoj podloga (materijala) na koje se ispisivala poruka ili se konzerviralo znanje i informacije ovisio je o materijalima dostupnima u određeno doba na određenom mjestu. Za nastanak papira veže se 105. godina; pretpostavlja se da je u Kini tada pronađen postupak za proizvodnju papira. Najprije se taj postupak proširio na područje Koreje i Japana. Kad je stigao do Europe, proizvodnja se toliko usavršila da Europljani nisu trebali ništa bitno mijenjati.

Dubrovačko vijeće donosilo je stroge uredbe i kazne protiv krađe i oštećivanja notarskih i kancelarijskih registara. Registri i isprave pisani su na papiru i pergamentu. Važno je istaknuti da je papir u dubrovačkim registraturama bio iznimne kvalitete, stoga je Senat vodio brigu o njegovoj potrošnji. Radilo se o najkvalitetnijem papiru izrađenom od ostataka tkanine, što je zapravo mreža vlakana od pretežito čiste celuloze pamuka i lana. Čak su postojale i uredbe kojima se zabranjivalo kancelarima i notarima, pod kaznom prisege, da privatnicima daju državni papir, koji se najviše nabavljao u Italiji (Ancona i Venecija).

Dubrovački Arhiv jedan je rijetkih arhiva u kojem je uspješno sačuvana građa nastajala tijekom stoljećâ, zahvaljujući pravovremenom prevezivanju i popravcima oštećenog gradiva te kvalitetnom materijalu koji je upotrebljavan u dubrovačkim registraturama.

KNJIGOVEŠTVO, POPRAVCI I PREUVEZIVANJE U DOBA DUBROVAČKE REPUBLIKE

Knjige su u povijesti bile uvezivane na brojne načine, ovisno o vremenu u kojem su nastajale, svojoj vrijednosti i svrsi korištenja. Od 15. stoljeća knjigoveštvo se razvilo u poseban obrt, a u ukrašavanju korica prevladavala je tehnika urezivanja i otiškivanja ornamentata u kožu. Uvezi su bili rađeni po uzoru na rimske konzularne i starokršćanske diptihe, prekriveni pločama od rezbarene bjelokosti ili su im korice bile optočene srebrnim i zlatnim pločama s umecima od emajla i dragog kamenja.

Od 16. do kraja 18. i početka 19. stoljeća u Europi je bio najpopularniji francuski umjetnički uvez. Nakon toga u modu su ušli jednostavniji, neoklasični uvezi, a potom nešto bogatiji, tzv. romanički uvezi. Prvi zapis o hrvatskim knjigovežama potječe iz 12. stoljeća.

U Dubrovačkoj Republici Vlada je vodila brigu o preuvezivanju i popravcima oštećenih registara. U arhivskim spisima spominje se knjigoveža Živan Radojević 1449. godine, ali on sigurno nije bio prvi. Nakon njega djeluje cijela plejada uvezivača knjiga, sve do pada Republike. Među njima je vladala velika konkurencija, a upravo je konkurencija osiguravala kvalitetu. U po-

pravke registara ulagalo se mnogo novca, a Senat je za takve izdatke davao posebna ovlaštenja Malom vijeću. U seriji Arhiva *Detta* postoje točni podaci o tome kad je koji registar popravljen ili preuvezan i uz koju cijenu. Bez sumnje, pravovremeno preuvezivanje registara i njihovo popravljanje znatno je produkljilo njihov vijek.

Najčešći uvezi primjenjivani na kodeksima su konzervirani i restaurirani tzv. *limp bindings*. Primjerci takvih vrsta uveza u literaturi su vrlo rijetki. Zavijene trakice od pergamenta upotrebljavaju se za povezivanje tijela knjige s pergamentim koricama. Trake se provlače kroz tijelo knjige preko korica te se na vanjskoj strani trakice od pergamenta povezuju tako da se jedna ovija oko druge. Tako se postupa sa svakim svežnjem.

Druga vrsta uveza je arhivski uvez preko dvostrukih kožnatih osnova bez primjene ljepila. Postoje različiti načini pokreta igle oko dvostruke ili jednostruke osnove uveza po uzoru na gotičke uveze. Najčešća varijanta šivanja preko dvostruke osnove je s jednom rupom, dok neki uvezi imaju tri rupe i namijenjeni su bližem prijanjanju tijela knjige osnovi.

KONZERVATORSKO-RESTAURATORSKI RADOVI

ISTRAŽIVANJA, TESTOVI I ANALIZE

Analize, istraživanja i testovi prva su faza konzervatorsko-restauratorskih radova. Poznavanjem vrste vlakana, pH-vrijednosti, vrste tinte, istraživanjima specifičnih područja na pergamentu i sl. olakšano je opisivanje kemijskog, biološkog i fizičkog stanja umjetnine. Prema tim podacima moguće je zaključiti koji su uzroci oštećenja, na koji način će se tretirati umjetnina te koji se procesi mogu primjenjivati u konzervatorsko-restauratorskim radovima.

Mikroskopska ispitivanja vlakana papira različitim reagensima

Identifikacija vlakana pomaže u datiranju umjetnine, a sastav vlakana utječe na pH-vrijednost, pa se na taj način usmjerava daljnji konzervatorsko-restauratorski proces, objašnjavajući kiselost papira bez potrebe za daljnjim traženjem uzroka. Primjerice, identifikacijom vlakana visoke kvalitete, kao što su pamuk i lan, potrebno je naći drugi uzrok nastanka kiselosti, dok je kod vlakana lošije kvalitete (slama, esparto, različite vrste drvene pulpe) kiselost objašnjena prisutnošću lignina. Najčešće se primjenjuju reagensi na bazi joda (Herbergov, Alexanderov, Sellegorov) te tzv. *groundwood* reagensi (Weisnerov). Metoda je destruktivna jer se reagensi primjenjuju izravno na uzorke papira te se različitim obojenjima identificiraju vrste vlakana.

Mjerenje pH-vrijednosti

Definicija pH-vrijednosti određuje ju kao logaritamsku skalu za izražavanje kiselosti ili lužnatosti otopine. Svaka se pH-otopina može definirati kao $-\log_{10} C$, pri čemu C predstavlja koncentraciju vodikovih protona u jedinici mol/dm³. Ako je pH-vrijednost ispod 7, predstavlja kiselu otopinu, a iznad 7 - lužnatu otopinu. Kiselost papira može biti posljedica nečistoća, utjecaja sirovina korištenih kao punila, te vlage. Materijal s povećanom kiselošću

s vremenom postaje krt, krhak i lomljiv te gotovo neupotrebljiv. Kiseline nepovratno prekidaju i skraćuju molekule celuloze u papiru.

Mjerenje debljine papirnatih i pergamentnih podloga

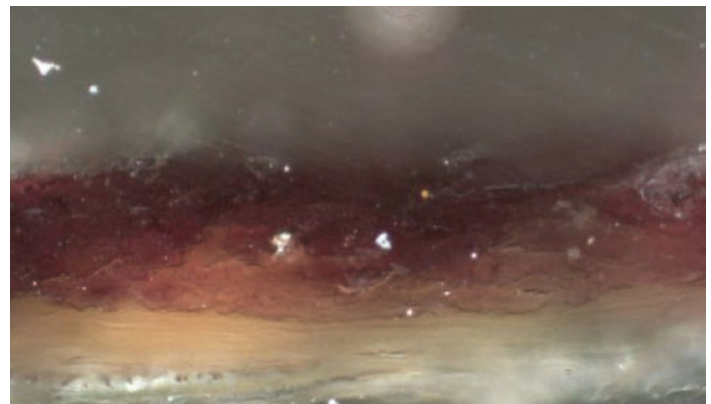
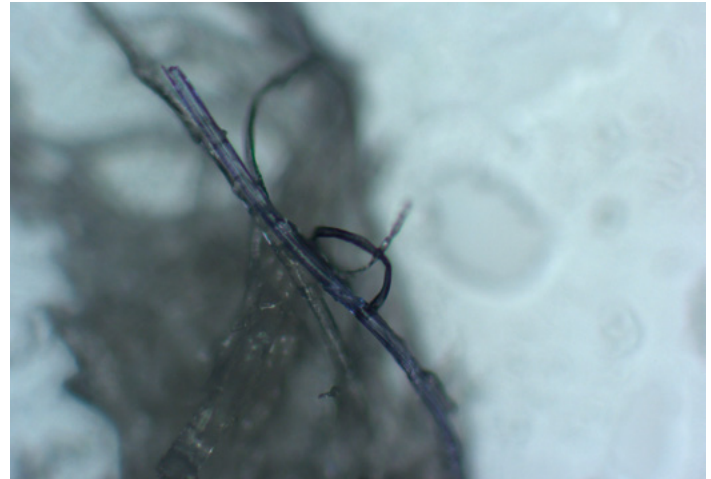
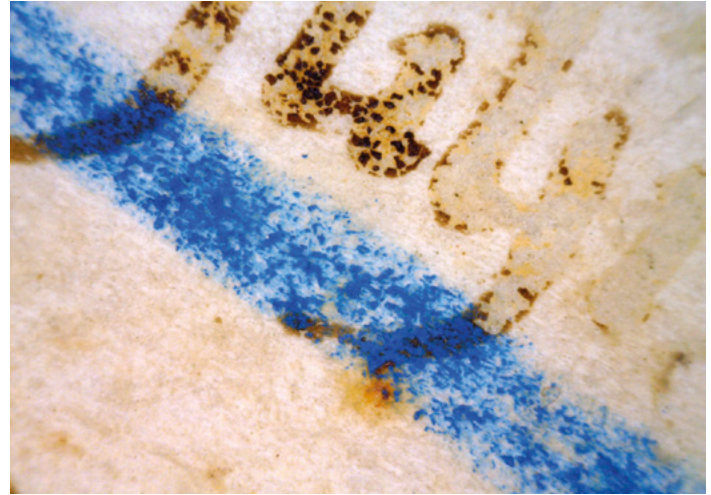
Mjerenje debljine papira i pergamenta olakšava odabir odgovarajućeg papira i pergamenta za izradu integracija. Debljina materijala mjeri se mikrometrom, spravom za mjerenje debljine papira, tekstila ili kože i pergamenta.

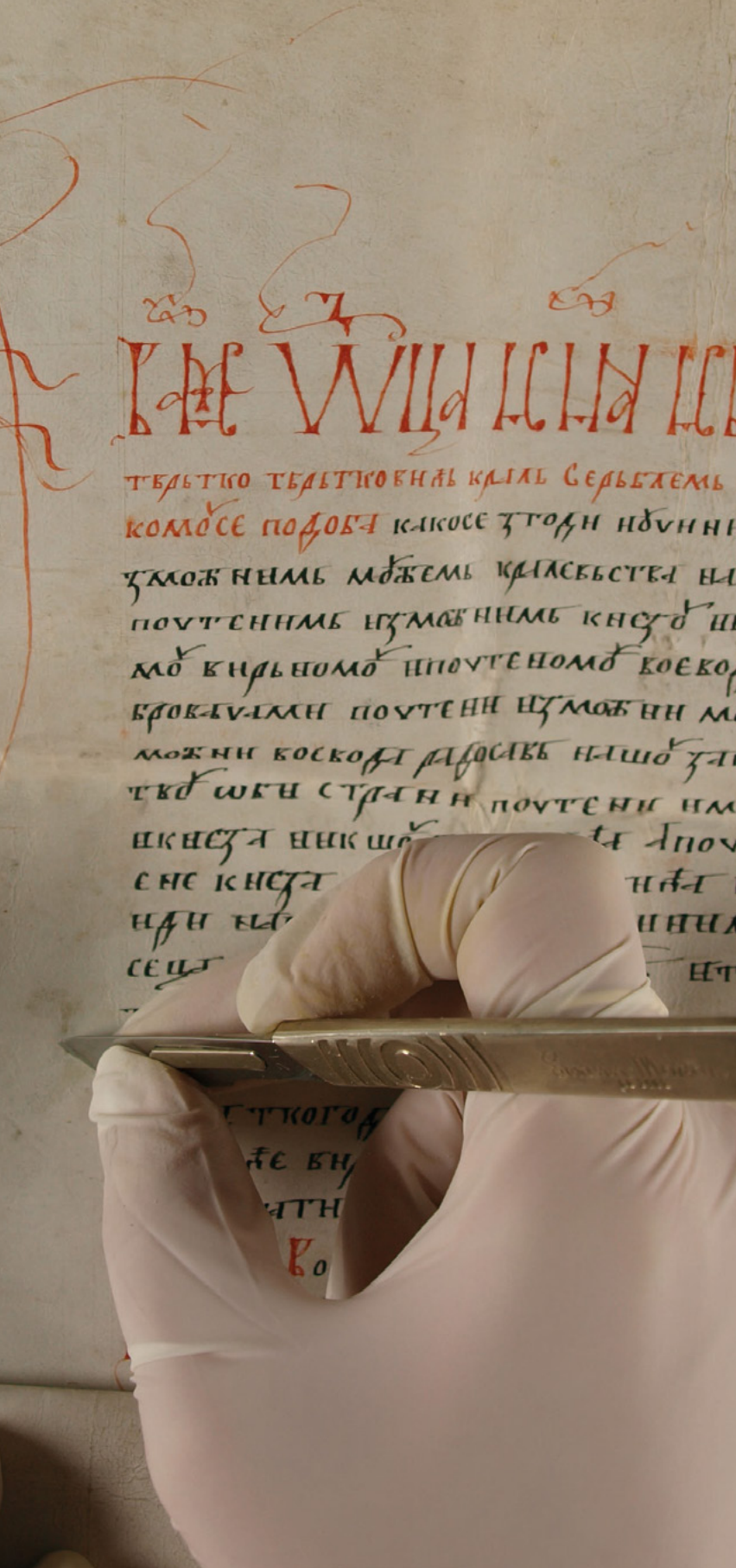
Mjerenje upojnosti papira

Upojnost je količina tekućine koja penetrira kroz materijal u određenom vremenu. Može ovisiti o razlikama u tlaku ili kapilarnim silama. Saznanje o količini propuštenog otapala vrlo je važno u konzerviranju i restauriranju papira. Celulozna vlakna imaju afinitet prema vodi, dok prisutnost drugih supstancija smanjuje propusnost. Mjerenje propusnosti uvelike olakšava pripremu za mokri tretman čišćenja jer pokazuje koliko će mokri tretman biti učinkovit i koja otapala treba primijeniti u uklanjanju nečistoća i kiselina iz papira.

Istraživanja specifičnih područja na pergamentu

Najjednostavniji način analiziranja hrapave površine je postavljanje pergamenta tako da svjetlost pada pod kutom od 45° i da ga promatrač gleda kroz mikroskop u smjeru rasta dlake. Dokumentiranje zatečenog stanja kože i pergamenta podrazumijeva određena mjerenja i istraživanja na tzv. specifičnim područjima. Boje se promatraju s pomoću dva siva kartona i jednoga niza uzoraka referentnih boja. Elastičnost područja određuje se usporedbom četiriju plastičnih listova (savijanjem referentnog uzorka palcima i kažiprstima) i uzorka pergamenta.

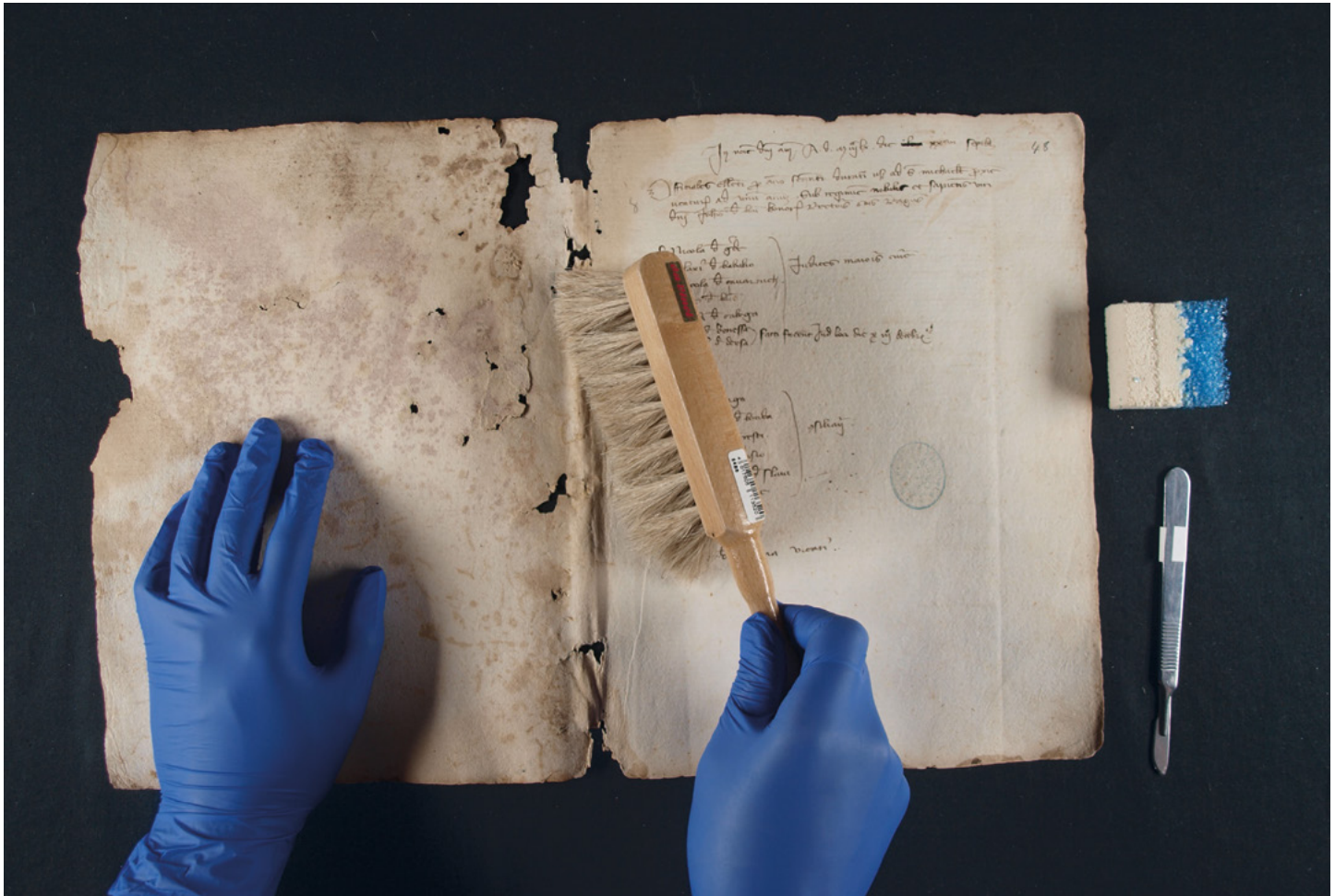

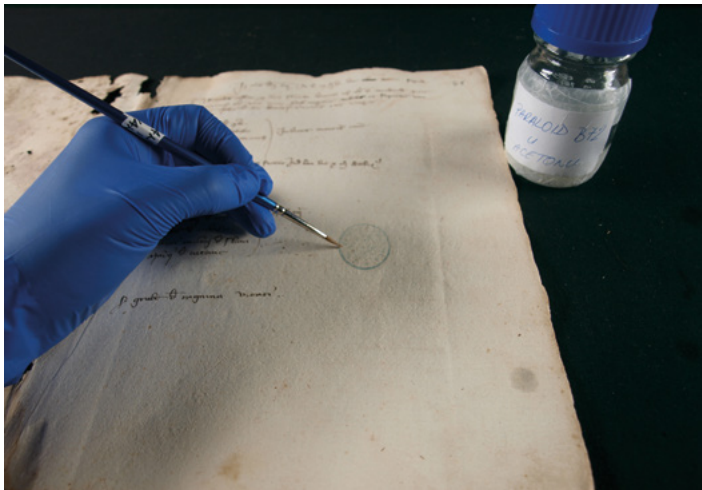
SUHO UKLANJANJE NEČISTOĆA

Suhim čišćenjem uklanjaju se sve površinske nečistoće kako bi se spriječilo prodiranje čestica nečisti u papirnatu ili pergamentnu podlogu. Postupak čišćenja provodi se na čistoj i ravnoj radnoj površini; najčešće je riječ o bijelim podlogama, zbog jednostavnijeg praćenja stupnja onečišćenja. Dokument treba biti položen na radnu podlogu, a postupak se izvodi od sredine prema rubovima kružnim pokretima, pritom pazeći da se papir ili pergament ne izgužva ili ne podere.

Postoje li poderotine na dokumentima, čišćenje se provodi uzduž oštećenja da bi se izbjeglo daljnje širenje. Laganim kružnim pokretima prelazi se preko površine da bi ostala ujednačena. Ako je potrebno, može se primijeniti i jači pritisak, ali samo na dijelovima na kojima ne postoji nikakav sadržaj (crtež ili pisani trag). Zbog prirode materijala dokumenata na kojem su pisani i medija kojim su pisani, metoda suhog uklanjanja nečisti ograničena je na odgovarajuća sredstva za brisanje i suho uklanjanje nečisti.

Gumice u prahu i čvrste gume upotrebljavaju se za čišćenje većih površina, dok se gumice u obliku olovke koriste za manje površine. Za uklanjanje površinske nečisti također služe i spužve punjene lateksom i spužve od prirodnog kaučuka, kao i muzejski usisivači. Za manje površinske nečisti koriste se skalpeli, špahljice, pincete i ostali manji restauratorski pribor. Tvrdi i mekani kistovi upotrebljavaju se za opravljanje nečistoća i za uklanjanje ostataka grudica od guma. Pri uklanjanju površinske nečistoće važno je prilagoditi sredstvo za čišćenje stanju podloge na kojoj je pisano i mediju kojim je pisano.

TEST NA TOPIVOST TINTE I FIKSIRANJE

Vrste umjetnina na papiru i pergamentu određujemo prema tehnici kojom je rađena umjetnina, a mogu se podijeliti u četiri skupine: na one nastale crtanjem, slikanjem, pisanjem ili tiskom. Spomenute tehnike mogu se izraditi suhom tehnikom (olovka, kreda, ugljen, pastel) ili mokrom tehnikom (tuš, tinta, željezno-galna tinta, akvarel).

Dokumenti i knjige iz Državnog arhiva Dubrovnik pisani su mokrim tehnikama rukopisa na papiru i pergamentu različitim tintama. Nerijetko su pisani željezno-galnom tintom koja je često bila uzrok degradacije podloge za pisanje. Tinta sadrži vezivo pa se boja dobro drži za podlogu. Trag tinte koji ostaje na podlozi ostavlja više ili manje proziran, kompaktan i najčešće neizbrisiv i u vodi netopiv trag, ali u nekim slučajevima i topiv (tinta sadrži vodu).

Kako bi se zaštitio pisani trag topiv u vodi i određenim otapalima, za pojedine dokumente koriste se fiksativi tijekom mokrih

restauratorskih tretmana. Fiksativi su tvari ili kemijski spojevi koji fiksiraju boju, u ovom slučaju tintu, ali se njima zaštićuju i crteži, natpisi ili pečati od otapanja pri mokrom uklanjanju nečistoća, uz što manju promjenu boje. Mogu se nanositi četkom ili kistom, prskati uz pomoć kompresora ili se mogu upotrebljavati već gotovi sprejevi. Fiksativi se najčešće nanose finom četkom kojom se prelazi samo preko pisanog dijela, a u slučaju da se radi o velikim površinama, preporučuje se sprej. Fiksativi ne smiju mijenjati intenzitet, ni ton boje materijala koji se fiksira, trebaju biti transparentni i ne smiju ostavljati nikakav trag na površini papira ili pergamenta, trebaju biti reverzibilni, elastični, netoksični, bez boje i mirisa i jednostavni za uporabu.

Fiksative dijelimo na: prirodne (biljnog i životinjskog porijekla), sintetske (termoplastična smola, ciklododekan i dr.), eterne celuloze (metilceluloza, hidroksipropil celuloza, metilhidroksietil celuloza i dr.) i ostale smole (polivinil-acetat, nitroceluloza, polivinil butiral i dr.).

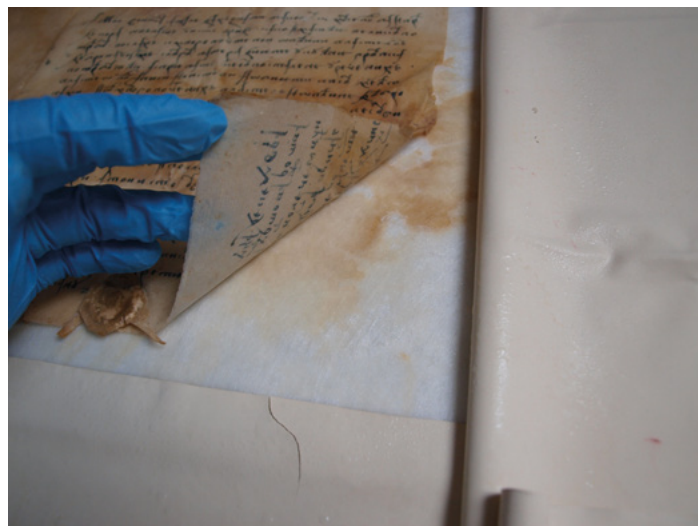
30:70
DEST. VODA
&
E. ALKOHOL

DESTILIRANA
VODA

Handwritten text in a cursive script, likely a recipe or technical manual. The text is written on aged, yellowed paper. The script is dense and difficult to decipher, but appears to be a form of historical or scientific notation. The text is written in a cursive script, likely a form of historical or scientific notation. The text is written in a cursive script, likely a form of historical or scientific notation. The text is written in a cursive script, likely a form of historical or scientific notation.

Handwritten text on the right page of the manuscript, possibly a signature or a specific instruction.

MOKRO UKLANJANJE NEČISTOĆA

Mokro uklanjanje nečistoća ireverzibilan je proces u kojem se najčešće primjenjuje voda, katkad u kombinaciji s drugim otapalima, enzimima i sl. Služi za uklanjanje topivih tvari koje uzrokuju propadanje papira (kisele ili diskolorirane komponente), za veću fleksibilnost i reaktiviranje veze vlakno-vlakno. Najdjelotvorniji način je potapanje papira u vodu, ako stanje papira, vrsta tinte i druge karakteristike to dopuštaju.

Voda je najraširenije i najdjelotvornije sredstvo za čišćenje papira. Pranjem papira ujedno se djelomično neutralizira pH-vrijednost papira, tj. podiže se vrijednost s kiselih na alkalne. Osim vode, za čišćenje dokumenata upotrebljavaju se mnoga organska otapala. Njima se čiste mrlje netopive u vodi. Izbor otapala ovisi o porijeklu, jačini mrlje i o podlozi. Otapala koja odmašćuju ne koriste se za pergament. Za uklanjanje gotovo svih organskih tvari uspješno se koriste: aceton, etanol, industrijski metilni alkohol, petrolej, špirit, izo-propil alkohol, toluen, terpentini i bijeli špirit.

Prva najučinkovitija metoda, potapanje objekta u vodu na poliesterskom netkanom platnu, najčešće se primjenjuje u konzervatorsko-restauratorskom procesu ako objekt to dopušta. Voda se mijenja sve dok nečistoće izlaze iz papira. Kad je tinta topiva, a papir previše mehanički oštećen da ne bi podnio potapanje u vodu ili zbog prisutnosti utisnutih pečata s voskom i papirom, provode se druge metode mokrog čišćenja na vakuurom stolu te na poroznoj hifrofobnoj polietilenskoj ploči.

Za razliku od papira, pergament je nemoguće potopiti u vodu zbog iznimne higroskopnosti i nepovratnih dimenzionalnih promjena na kolagenskim vlaknima. Najčešća metoda mokrog uklanjanja nečistoća na pergamentnim dokumentima je tamponima vate i otopinom 96%-tnog etilnog alkohola i destilirane vode (omjer 50:50). Materijal se čisti kružnim pokretima sve dok nečistoće ostaju na tamponima ili dok površina i podloge to dopuštaju.

Handwritten text in Cyrillic script, likely a manuscript or historical document, written on aged paper. The text is dense and covers most of the page.

43

44

45

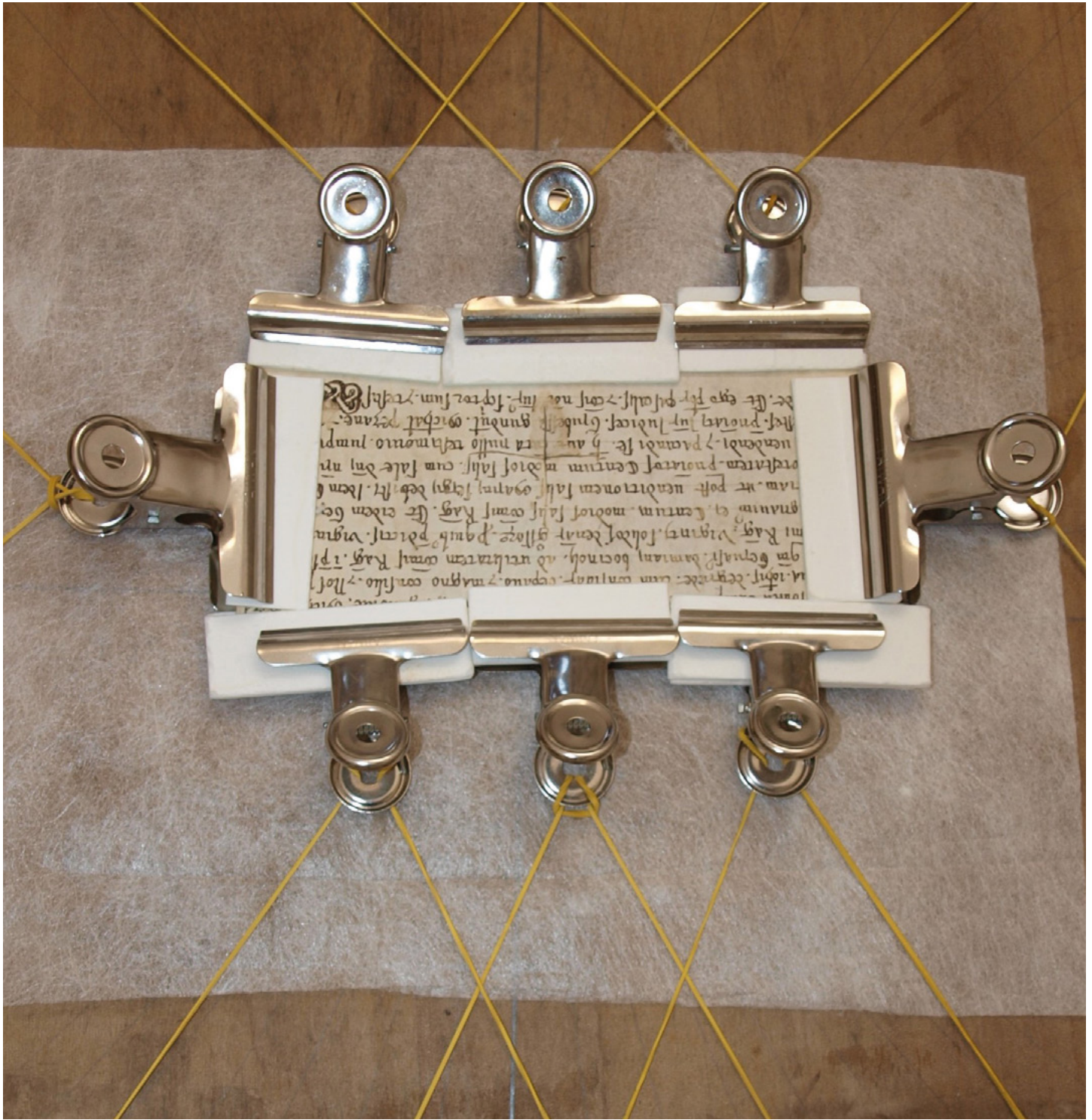
VRAĆANJE ELASTIČNOSTI I RAVNANJE PERGAMENTA

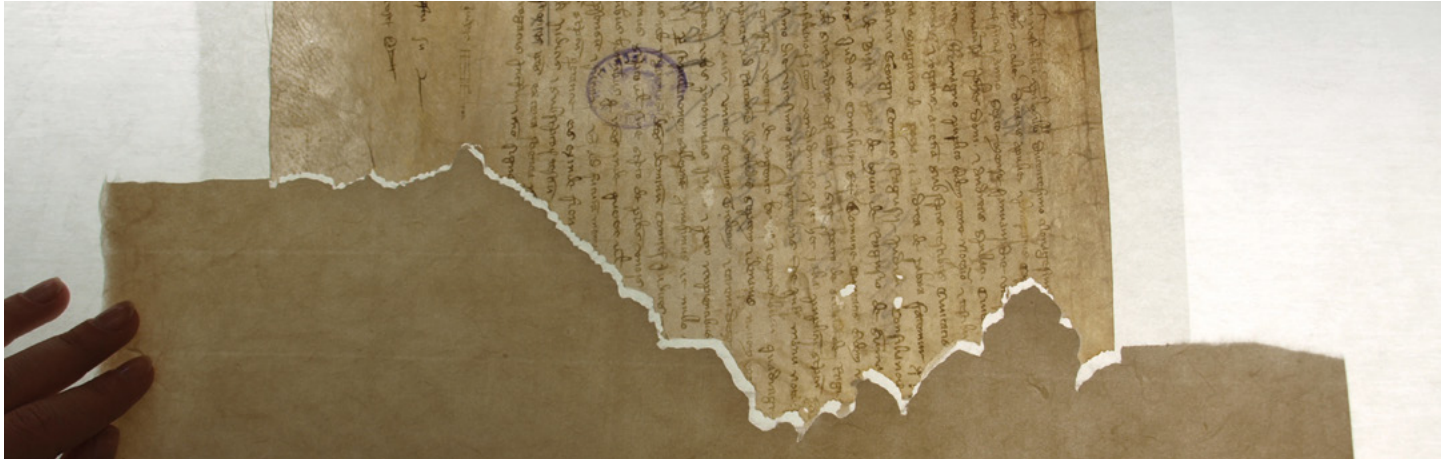
Pergament je materijal koji gubljenjem vlage gubi elastičnost i time dolazi do deformacije. Kako bi se vratila elastičnost pergamentu, nužan je proces vlaženja i opuštanja. Vlaženje suhog, krutog i deformiranog pergamenta vrlo je važno, jer se na taj način šire pore i omogućava omekšavanje i relaksacija pergamenta. Samo vlaženje je vrlo složen proces, jer ako je pergament izložen djelovanju viška vode, može biti trajno oštećen. Nakon što se postigne određen postotak vlage u pergamentu, za razliku od papira koji se uglavnom ravna u preši ili u fazi podljepljivanja, kod pergamenta je taj proces nešto složeniji.

Pergament se može vlažiti u komori s pomoću vodene pare u kontroliranim uvjetima, gdje je relativna vlažnost zraka vrlo visoka. Drugi način je vlaženje u „sendviču“ od paropropusne membrane. Postupak vlaženja u „sendviču“: na ravnu podlogu stavlja se tanka poliesterska folija, kapilarni filc, paropropusna membrana, objekt, paropropusna membrana, kapilarni filc,

tanka poliesterska folija te se lagano pritisne. Pritisak ne smije biti prejak jer ako se mokri pergament jako pritisne, može doći do trajnog oštećenja (postane proziran). Kapilarni filc i paropropusna membrana lagano se naprskaju destiliranom vodom prije stavljanja objekta.

Nakon procesa vlaženja i vraćanja elastičnosti, dok su pergamentni listovi još vlažni, slijedi ravnanje i sušenje. Proces ravnanja određuju se prema stupnju deformacije i mehaničkim oštećenjima. Mogu se ravnati na posebnom okviru na koji se zateže pergament s pomoću hvataljki (tzv. *bulldog clips*). Taj postupak je vrlo dobar zbog toga što se, ovisno o deformaciji, hvataljkama regulira slabije ili jače zatezanje. Drugi način je postavljanje pergamenta na usisni stol, pri čemu se pregibi ravnaju teflonskom špahtlom. Treći, ujedno i najjednostavniji, način je stavljanje pergamenta pod pritisak u prešu između debljeg vunenog filca i poliesterskog platna.

KONSOLIDACIJA PREGIBA, PODEROTINA I REKONSTRUKCIJA NEDOSTAJUĆIH DIJELOVA

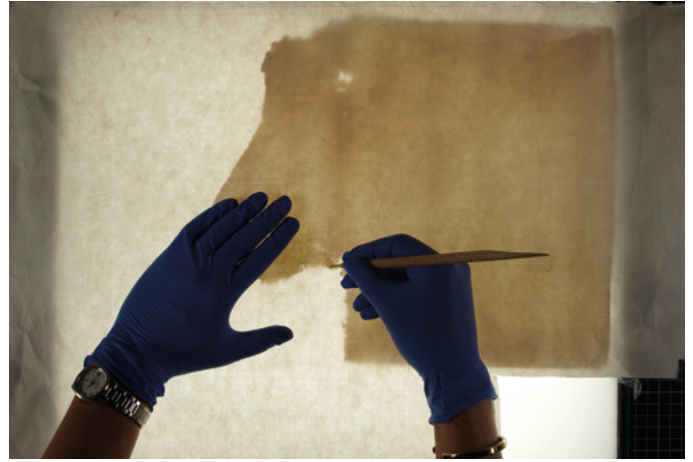
U slučaju oštećenja ili nedostajanja dijela papirnate ili pergamentne podloge, potrebno ih je konsolidirati i rekonstruirati zamjenskim materijalom koji će služiti kao dio dokumenta. Pojam konsolidacije i rekonstrukcije nedostajućih dijelova reverzibilan je proces, a odnosi se na postupke na dokumentima, poveljama i knjigama (dodavanje veznih i potpornih materijala na originalnu podlogu). Cilj je osigurati trajnost i strukturalnu cjelovitost, spriječiti daljnju degradaciju podloge i širenje oštećenja te poboljšati izgled predmeta.

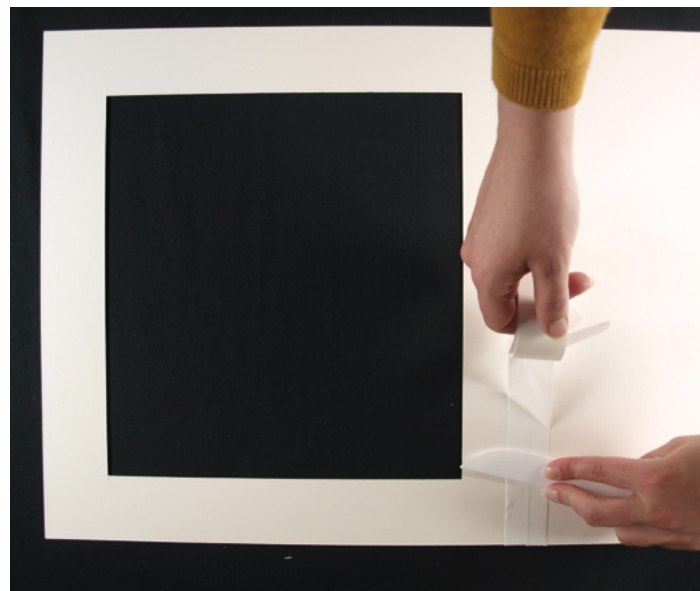
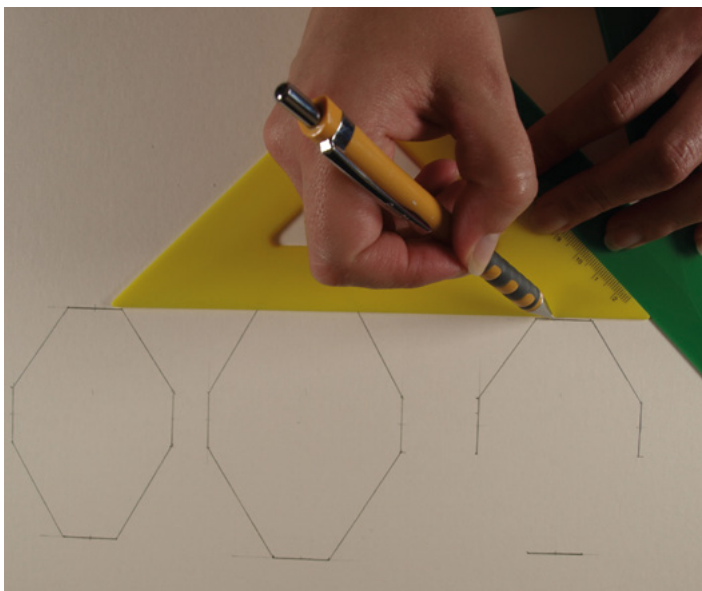
Svi dodani materijali moraju biti usklađeni s cjelinom, ali i jasno razlučivi. Materijali koji se upotrebljavaju pri konsolidaciji i rekonstrukciji prije svega trebaju biti reverzibilni i poštovati estetsku, povijesnu i fizičku cjelovitost dokumenta. Japanski papiri često se koriste upravo za konsolidaciju, rekonstrukciju i ojačavanje papira ili pergamenta. Japanski papiri su prema strukturi, velikom izboru gramature, snazi, fleksibilnosti i transparentnosti pogodni za navedene restauratorske procese. Za ojačavanje pergamentnih i papirnatih dokumenata koristili su se japanski papiri od 2,5 do 9 g/m², dok su se za rekonstrukciju nedostajućih dijelova koristili japanski papiri gramatura koje su odgovarale originalu ili pergament istog životinjskog porijekla kao i original.

Način na koji će dokumenti biti restaurirani ovisi o vrsti oštećenja, materijalu, o vremenu nastanka, vrsti i formatu dokumenta. Metode rekonstrukcije nedostajućih dijelova mogu se podijeliti na metode ručnog restauriranja, hladnu laminaciju i restauriranje dolijevanjem papirnate kaše. Svaka od spomenutih metoda ima svoje prednosti.

Konkretno, na dokumentima iz Arhiva odabrana je ručna metoda restauriranja, jer se pokazala kao najprikladniji način za obradu papira i pergamenta. Bit takvog načina restauriranja je u tome da se oštećeni dokumenti dopunjuju japanskim, europskim ili nekim drugim vrstama papira ili pergamenta. Prilikom rekonstrukcije koristio se papir koji je teksturom, debljinom i bojom sličan originalnom dokumentu.

Rad podrazumijeva dopunu nedostajućih dijelova papira slične kvalitete i izgleda za originalni papir. Za lijepljenje su korišteni eteri celuloze jer su reverzibilni, prozirni i vrlo dobro podnose proces starenja; ujedno su prema kemijskoj strukturi slična celulozi.

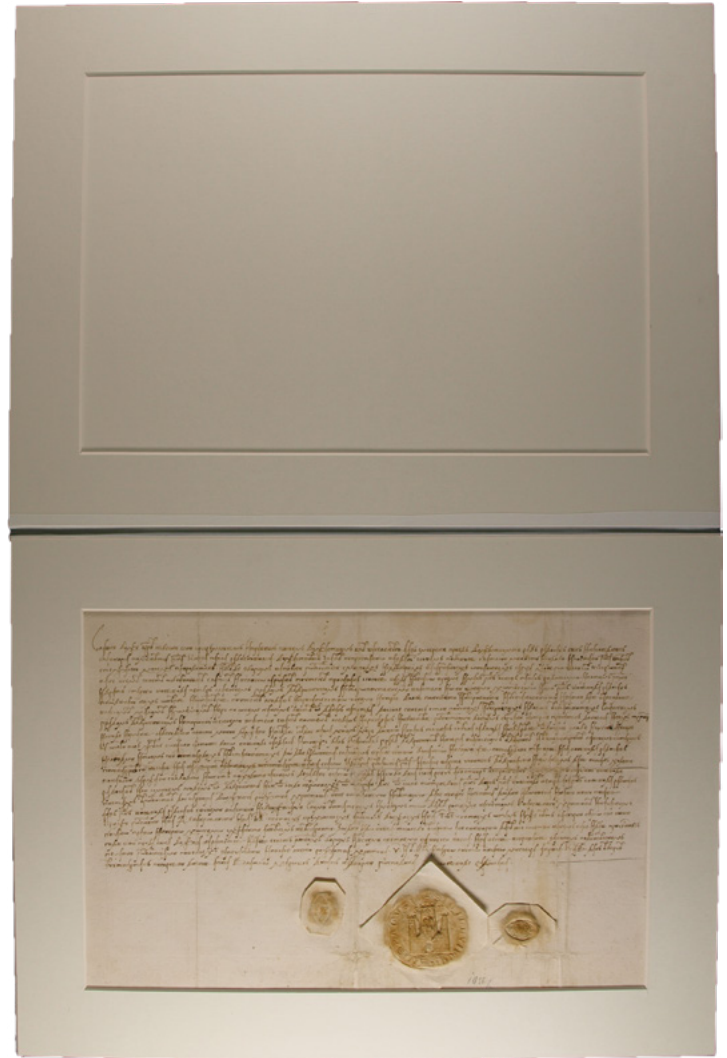
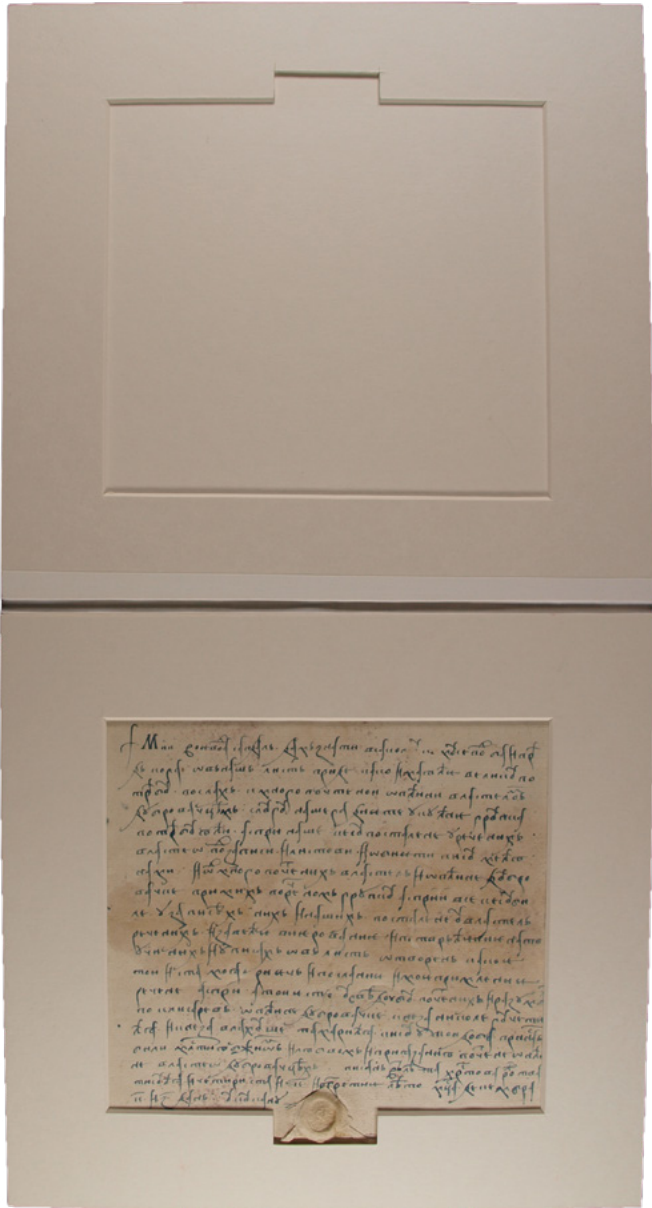

POHRANA UMJETNINA NA PAPIRU I PERGAMENTU

Osnovna namjena opreme za pohranu je zaštititi umjetnine i druge predmete na papiru ili pergamentu od vanjskih utjecaja (mehaničkih, kemijskih ili bioloških). Ulažu li se dokumenti u zaštitne kutije ili paspartue, mogu se izlagati, ali se uglavnom trajno pohranjuju jer se time omogućava neizravno rukovanje, poboljšava dostupnost i produljuje trajanje. Dobrim čuvanjem i izlaganjem znatno se usporava nastanak oštećenja na papirnatim ili pergamentnim podlogama, bez obzira na to je li riječ o kemijskim, biološkim ili mehaničkim oštećenjima. Izbor materijala za izradu zaštitne opreme, izgled i oblik ovisi o vrsti dokumenta za koju se izrađuje (papir, pergamenti, knjige, pečati i dr.), njihovoj vrijednosti, formatu i učestalosti korištenja. Neadekvatna pohrana utječe na sve dokumente. Štete koje nastaju nisu uvijek odmah vidljive, podloga se s vremenom mijenja pa jednom kad promjene postanu vidljive, one su nepovratne.

U postupku izrade zaštitnih kutija i paspartua vodi se briga o odabiru materijala, kao i o funkcionalnom i estetskom as-

pektu. Materijali za pohranu su neutralni (pH u intervalu 6-9), ne otpuštaju i ne sadrže spojeve štetne za dokumente koji su pohranjeni u njima. Zaštitne kutije i paspartui za arhivske dokumente izrađeni su prema standardima struke. Svaki pohranjeni dokument ima podlogu (poleđinu) koja ga podupire, ukrasni otvor i preklop. Najbolja oprema za dokumente je ona od trajnog kartona. Budući da su kartoni u izravnom dodiru s dokumentima, trebaju biti neutralni, arhivske kvalitete i pufirani-blagobazni. Debljina kartona je također bitna, a ovisi o debljini i dimenziji dokumenta: za dokumente na papiru korišten je tanji, a za dokumente na pergamentu deblji karton. Zaštitne kutije treba izraditi zbog visećih voštanih pečata koji također zahtijevaju adekvatnu zaštitu. Za kutije su korišteni separatori od montažne pjene arhivske kvalitete, izrađene od polietilena. Separatori imaju veliku stabilnost, malu masu, kemijski su inertni, ne sadrže kiseline i otporni su na habanje. Zaštitne kutije i paspartui u cijelosti se rastvaraju i podatni su za rukovanje i izlaganje.

CALAMUS GLADIUM SEMPER VINCIT

Svijest o zaštiti i očuvanju arhivskog gradiva očituje se već u 14. stoljeću uredbama donesenim na dubrovačkom Vijeću. Odluke dubrovačkih vijeća utjecale su na to da se sve gradivo pohrani na najbolji mogući način da bi se moglo koristiti i danas. Kad se sagledaju odluke vijećnika, jasno je da je državna vlast u te svrhe poduzimala brojne mjere; imenovala je službenike koji su trebali voditi brigu o notarskim i kancelarskim registrima, branila je notarima i kancelarima da pokazuju strankama spise koji se njih ne tiču, uređivala je prostorije tako da registri i spisi ne bi bili nedohvat ruke strankama, branila je ulaz u prostorije u kojima se građa čuvala, branila je iznošenje knjiga i spisa izvan prostorija, skupljala je dokumente koji su se nalazili na različitim mjestima i pronalazila prostore za njihovu trajnu pohranu.

Neke od navedenih mjera zaštite više govore o čuvanju državnih tajni nego o samoj zaštiti. Možda je zato dubrovačko Vijeće 1514. godine službeno uvelo uredbu o zaštiti arhivskog gradiva. Nažalost, raspoložive su samo dvije uredbu, dok je za ostale izdan nalog da se izrade, međutim, nisu bile prihvaćene ili potvrđene.

Prva uredba, donesena 19. svibnja 1557. godine, vrlo je opširna. U njoj se govori o načinu postupanja s registrima notarije i kancelarije. Prvo što su Dubrovčani poduzeli bilo je pronalazjenje i uređenje nove prostorije za smještaj i rad s registrima, nakon čega je trebalo osposobiti i ljude koji će u tim prostorijama obavljati arhivske dužnosti. Prema uredbi, ne smije se nikome dopustiti ulazak u arhiv, osim konzulima, rizničarima i prokuratorima crkava sv. Marije i sv. Vlaha. Bilo je zabranjeno iznošenje bilo kojega registra, osim u konzulov ured, uz obavezu da se odmah nakon korištenja i vrati. Na kraju uredbu strogo je zabranjeno oružarima držati barut ispod građe.

Drugom uredbom, donesenom 21. svibnja 1599. godine, određuje se briga dubrovačkog Senata za slobodne spise, isprave i pisma koje je Republika primila od raznih vladara. Senat je imenovao tri plemića koja su skupljala sve dokumente izdane u korist Grada. Skupljene dokumente preuzimali bi prepisivači i prepisivali ih čitkim rukopisom. Prepisani dokumenti unošeni su u pet registara. Spomenuti spisi trebali su biti smješteni u sobi nasuprot vratima Malog vijeća u prikladne ormare zaključane s dva ključa.

Iako je Dubrovačka Republika veliku važnost pridavala kvaliteti pisane podloge, kasniji uvjeti čuvanja, ali i protok vremena, uvelike su promijenili svojstva materijala bez obzira na kvalitetu. Upravo neadekvatna temperatura, vlaga i svjetlost uzrokovali su biološki razvoj i nepoželjno kemijsko djelovanje. Najzahtjevniji dokumenti za obradu su oni zaraženi velikim kolonijama plijesni koje su uzrokovala pucanje celuloznih lanaca, kemijsko propadanje podloge i velika fizička oštećenja.

Ako lice Grada čine slavne dubrovačke zidine i sav kamen marljivo složen u savršen kolaž monumentalnog spomenika, onda je dubrovački Arhiv zasigurno njegov duša. Arhivska građa Dubrovačke Republike neiscrpan je izvor sačuvanog, pisanog, kulturog i povijesnog gradiva te je od velikog značenja za Hrvatsku. Upravo zbog svijesti o važnosti očuvanja arhivskog gradiva, danas se možemo ponositi naslijeđenim fundusom naših predaka. Istovremeno imamo obavezu pobrinuti se da i buduće generacije mogu uživati u tom kulturnom blagu. Jedino se konzerviranjem i restauriranjem građe može osigurati nastavak te bogate tradicije.

POPIS KONZERVIRANIH I RESTAURIRANIH DOKUMENATA I KODEKSA OD 2015. DO 2018. GODINE

Diplomata et acta, 13. stoljeće, br. 190; *Dubrovačka Općina daje svom sugradjanu Gervaziju Damjanovu, na ime duga Općine, primjerenu količinu soli*

Diplomata et acta, 13. stoljeće, br. 191; *Dubrovački trgovci u Bariju moraju se hitno vratiti u Dubrovnik, jer gradu prijeti napad srpskog kralja Uroša*

Diplomata et acta, 13. stoljeće, br. 192; *Notar Pascal donosi ovjerovljeno pismo barskog nadbiskupa, kojim određuje svoj opunomoćenike, u sporu s dubrovačkim nadbiskupom*

Diplomata et acta, 13. stoljeće, br. 193; *Dubrovačka Općina jamči sigurnost opunomoćenicima barskog nadbiskupa*

Diplomata et acta, 13. stoljeće, br. 194; *Prisega svjedoka u crkvi sv. Marije, u sporu između dubrovačke i barske nadbiskupije*

Diplomata et acta, 13. stoljeće, br. 195; *Zastupnici barskog nadbiskupa jamče potpunu sigurnost dubrovačkom nadbiskupu u Baru*

Diplomata et acta, 13. stoljeće, br. 196; *Opunomoćenik nadbiskupa dubrovačkog dokazuje, kako radi nasilja srpskog kralja ne može poći u Bar*

Diplomata et acta, 13. stoljeće, br. 197; *Srpski kralj Stefan Uroš potvrđuje privilegije dubrovačkim trgovcima, koje im je bio dao njegov otac*

Diplomata et acta, 13. stoljeće, br. 198; *Grdoman, poslanik srpskog kralja Uroša, potvrđuje da je u Dubrovniku primio 1200 perpera*

Diplomata et acta, 13. stoljeće, br. 199; *Ankonitanske vlasti određuju da se prema Dubrovčanima neće primjenjivati uredbe o karanteni*

Diplomata et acta, 13. stoljeće, br. 200; *Opat crkve sv. Mihovila na Lokrumu daje u najam crkvene zemlje na otoku Šipanu*

Diplomata et acta, 13. stoljeće, br. 201; *Popis knezova i sudaca u Dubrovniku, između 1237. i 1252. godine*

Diplomata et acta, 13. stoljeće, br. 202; *Omiški knez Đuro Kačić moli Dubrovčane da s njim budu na miru*

Diplomata et acta, 13. stoljeće, br. 203; *Konavoski knez Čnomir prosvjeduje što Dubrovčani hvataju njegove ljude*

Diplomata et acta, 13. stoljeće, br. 204; *Papa Inocent IV posvećuje barskog nadbiskupa*

Diplomata et acta, 13. stoljeće, br. 205; *Dubrovački nadbiskup protestira što će prigodom posvećenja barskom nadbiskupu biti uručen palij*

Diplomata et acta, 13. stoljeće, br. 206; *Dubrovnici sklapaju savez s bugarskim carem Mihajlom Asenom protiv srpskog kralja Uroša I*

Diplomata et acta, 13. stoljeće, br. 207; *Dubrovački knez Marsilius Georgius sa sucima zaključuje da Dubrovčani nisu krivi, što su gusari oteli brod kod Mljeta*

Diplomata et acta, 13. stoljeće, br. 208; *Obveznica dubrovačke općine na 1.500 solida velikih srebrnih denara, posuđenih u Veneciji*

Diplomata et acta, 13. stoljeće, br. 209; *Svjedočenje o nekom starom zidu na Pustijerni*

Diplomata et acta, 13. stoljeće, br. 210; *Svjedočenje suca Bubanne, o zemljištu koje je držao Gervasius de Rille*

Diplomata et acta, 13. stoljeće, br. 211; *Dubrovački knez Marsilius Georgius sa sucima, izriče presudu radi jedne krađe*

Diplomata et acta, 13. stoljeće, br. 212; *Dubrovnici prisežu humakom županu Radoslavu na mir i prijateljstvo*

Diplomata et acta, 13. stoljeće, br. 213; *Humski Župan Radoslav zaklinje se dubrovačkoj Općini na vječni mir*

- Diplomata et acta, 13. stoljeće, br. 214; *Mletački dužd Rainerius Geno potvrđuje da je od Ivana Delfina primio 1000 perpera i 12 perpera regala za prošlu godinu*
- Diplomata et acta, 13. stoljeće, br. 215; *Dubrovačka Općina obećava da će dati 28 perpera Samostanu sv. Mihovila na otoku Mrkanu*
- Diplomata et acta, 13. stoljeće, br. 216; *Prisega vjernosti kneza Andrije de Auro*
- Diplomata et acta, 13. stoljeće, br. 217; *Guiferoctus, načelnik grada Ancone, dopušta Peru, građaninu Ancone, da na robu i dobra dubrovačkih građana u Anconi ubire daću sve dok ne namiri dug od 156 libara, koliko su bili Dubrovčani oteli njegovom ocu*
- Diplomata et acta, 13. stoljeće, br. 218; *Dubrovačka Općina daje dozvolu nekim svojim građanima da iz Apulije uvoze i izvoze žito koliko ih je volja*
- Diplomata et acta, 13. stoljeće, br. 219; *Dvije isprave na jednom komadu pergamene. Općinsko vijeće Ancone dozvoljava da se primjene represalije protiv Dubrovčana, koji su materijalno oštetili njihove podatke, sve dok se ne namire*
- Diplomata et acta, 13. stoljeće, br. 220 i 220-a; *Srpski kralj Stefan Uroš I priseže da će s Dubrovčanima živjeti u miru*
- Diplomata et acta, 13. stoljeće, br. 221; *Tužba protiv Dubrovčana, koji su na dubrovačkom brodu opljačkali Ankonitance Benvenuta Petrova, Benvenuta Bonvisijeva i Palmerija Marcellinova*
- Diplomata et acta, 13. stoljeće, br. 222; *Dvije isprave na jednom komadu pergamene. 1. Odluka o zapljeni dubrovačke robe radi namirenja štete Jakobu Pantgnanijevu, koji je opljačkan na dubrovačkom brodu. 2. Odluka o represalijama protiv Dubrovčana, u svrhu utjerivanja duga*
- Diplomata et acta, 13. stoljeće, br. 223; *Odluka o zapljeni dubrovačke robe radi namirenja štete Bartolomeju, sinu Simuna Mundicije, koji je opljačkan na dubrovačkom brodu*
- Diplomata et acta, 13. stoljeće, br. 224; *Dopuštenje Ankonitancu Paulu Fultranu da putem represalija od Dubrovčana namiri štetu, koji je od njih pretrpio*
- Diplomata et acta, 13. stoljeće, br. 225; *Dopuštenje Ankonitancu Rigu Manca-gvijevu da putem represalija od Dubrovčana namiri štetu, koji je od njih pretrpio*
- Diplomata et acta, 13. stoljeće, br. 226; *Dopuštenje Ankonitancu Bonokontu Gviktinelijevu da putem represalija od Dubrovčana namiri štetu, koji je od njih pretrpio*
- Diplomata et acta, 13. stoljeće, br. 227; *Dopuštenje Ankonitancu prezbiteru Antoniju Ivanovu Bonazunti da putem represalija od Dubrovčana namiri štetu, koji je od njih pretrpio*
- Diplomata et acta, 13. stoljeće, br. 228; *Dubrovčani prisežu srpskom kralju Stefanu Urošu na mir i prijateljstvo*
- Diplomata et acta, 13. stoljeće, br. 229; *Dopuštenje Ankonitancima Bonokontu Ivanovu, Albertu Fikatijevu i Liberiju, sinu Petra Martinova, da putem represalija od Dubrovčana namire štetu, koju su od njih pretrpjeli*
- Diplomata et acta, 13. stoljeće, br. 230; *Dopuštenje Ankonitancu Natu Enpace da putem represalija od Dubrovčana namiri štetu, koji je od njih pretrpio*
- Diplomata et acta, 13. stoljeće, br. 231; *Dopuštenje Ankonitancima Ivanu Burginu, Romaldu Bonfijevu, Lovru Gvidinu i Bonaventuru de Camurano da putem represalija od Dubrovčana namire štetu, koji su od njih pretrpjeli*
- Diplomata et acta, 13. stoljeće, br. 232; *Dopuštenje Ankonitancu Gentilu da putem represalija od Dubrovčana namiri štetu, koji je od njih pretrpio*
- Diplomata et acta, 13. stoljeće, br. 233; *Dopuštenje gospođi Bellavederi da putem represalija od Dubrovčana namiri štetu, koji je njezin muž od njih pretrpio*
- Diplomata et acta, 13. stoljeće, br. 234; *Dopuštenje Ankonitancu Beneventu da putem represalija od Dubrovčana namiri štetu, koji je od njih pretrpio*
- Diplomata et acta, 13. stoljeće, br. 235; *Dopuštenje Ankonitancu Marinu da putem represalija od Dubrovčana namiri štetu, koji je od njih pretrpio*
- Diplomata et acta, 13. stoljeće, br. 236; *Dubrovčani zalažu svoje prihode da namire srpskog kralja Uroša I*
- Diplomata et acta, 13. stoljeće, br. 237; *Pismo Splitsana Dubrovčanima radi rješavanja međusobnih razmirica*
- Diplomata et acta, 13. stoljeće, br. 238; *Potvrda o plaćenom dugu*
- Diplomata et acta, 13. stoljeće, br. 239; *Prijepisi ugovora između Dubrovčana i Anconitanaca*
- Diplomata et acta, 13. stoljeće, br. 240; *Poziva se Blancus, izaslanik dubrovačkog nadbiskupa, da se vrati u Dubrovnik*
- Diplomata et acta, 13. stoljeće, br. 241; *Dubrovački kaptol poklanja Grguru de Marola kuću, koja je bila nekoć vlasništvo njegovoga rođaka Bilice de Criva*

- Diplomata et acta, 13. stoljeće, br. 242; *Sud dosuđuje jedno zemljište izvan Grada dubrovačkoj Općini*
- Diplomata et acta, 13. stoljeće, br. 243; *Presuda radi nezakonite prodaje jedne robinje*
- Diplomata et acta, 13. stoljeće, br. 244-a i 244-b; *Dubrovačka Općina prodaje vodu iz Omble*
- Diplomata et acta, 13. stoljeće, br. 245; *Mihovil Ranjina dariva srebrni kalež crkvi sv. Vlahu u Gružu*
- Diplomata et acta, 13. stoljeće, br. 246; *Određuje se dohodak i uvjeti boravka protomagistru Paskvalu*
- Diplomata et acta, 13. stoljeće, br. 247; *Petar Vrana, građanin Drača, odriče se prava progona*
- Diplomata et acta, 13. stoljeće, br. 248; *Ankonitanska Općina opunomoćuje svoje poslanike za obnovu mira i prijateljstva s Dubrovnikom*
- Diplomata et acta, 13. stoljeće, br. 249; *Rješavanje spora oko represalija nad dubrovačkim trgovcima u Anconi*
- Diplomata et acta, 13. stoljeće, br. 249a; *Zajednička izjava predstavnika Ancone i Dubrovnika o međusobnom izmirenju*
- Diplomata et acta, 13. stoljeće, br. 250; *Klement Trifunov prodaje od dubrovačke Općine kupljeno pravo za prodaju soli, knezu Andriji de Auro*
- Diplomata et acta, 13. stoljeće, br. 251; *Knez Andrija de Auro moli nadbiskupa Ivana da ne napušta Dubrovnik*
- Diplomata et acta, 13. stoljeće, br. 252; *Mletački dužd Rainerus Geno šalje Dubrovčanima na dvije godine za kneza Jakova Contareno*
- Diplomata et acta, 13. stoljeće, br. 253; *Petar, sudac u Anconi, obvezuje se Grguru de Sormaru, izaslaniku dubrovačke Općine vratiti 15 ankonitanskih libara*
- Diplomata et acta, 13. stoljeće, br. 254; *Potvrda plaćene namire, koju izdaje ankonski sudac Petar, glasniku dubrovačkog kneza Grguru de Fornario*
- Diplomata et acta, 13. stoljeće, br. 255; *Potvrda plaćene namire Jakoba i Carbona, što su je izdali Grguru de Somaro, glasniku dubrovačkog kneza*
- Diplomata et acta, 13. stoljeće, br. 256; *Ugovor o miru između Dubrovnika i Splita*
- Diplomata et acta, 13. stoljeće, br. 257; *Dubrovčani u Senju ne plaćaju arboratik*
- Diplomata et acta, 13. stoljeće, br. 258; *Gojslava, udova Petra Tunii, mjenja svoje zemljište s dubrovačkom Općinom*
- Diplomata et acta, 13. stoljeće, br. 259; *Ugovor o prijateljstvu između Dubrovnika i Kotora*
- Diplomata et acta, 13. stoljeće, br. 260; *Jerolim Petra Pinose žali se pred sucima splitske Općine da mu Dubrovčanin Stitik nije platio za isporučeni sir*
- Diplomata et acta, 13. stoljeće, br. 261; *Trgovački ugovor Dubrovčanina Martola u Monopoliju*
- Diplomata et acta, 13. stoljeće, br. 262; *Uređuje se zemljište prema brdu, radi općinskog puta*
- Diplomata et acta, 13. stoljeće, br. 263; *Dukala mletačkog dužda o nekom sporu između Korčule i Dubrovnika*
- Diplomata et acta, 13. stoljeće, br. 264; *Mletački dužd Rainerijske Geno šalje u Dubrovnik novog kneza Egidija Quirina*
- Diplomata et acta, 13. stoljeće, br. 265-a; i 265-b *Svaki Dubrovčanin kome Općina nešto duguje mora o tome podnijeti ispravu knezu*
- Diplomata et acta, 13. stoljeće, br. 266; *Spor svećenika Ivana i opatice Drage radi patronata nad crkvom sv. Spasitelja na otoku Koločepu*
- Diplomata et acta, 13. stoljeće, br. 267; *Mihovil de Pezana, daruje crkvi sv. Mihovila u Krestu zemlju, za spas svoje duše*
- Diplomata et acta, 13. stoljeće, br. 268; *Protomagister Pako obvezuje se platiti dubrovačkoj Općini 24 perpera*
- Diplomata et acta, 13. stoljeće, br. 269; *Zbog nepodmirenog dugovanja prema Općini ona ulazi u posjed jednog vinogrda u Šumetu*
- Diplomata et acta, 13. stoljeće, br. 270; *Dubrovački nadbiskup Aleardus rješava spor oko crkvene zemlje u Rožatu*

- Diplomata et acta, 13. stoljeće, br. 271; *Omišani, preko svog kneza Radosa, sklapaju mir s Dubrovčanima*
- Diplomata et acta, 13. stoljeće, br. 272; *Teododik nadbiskup Krfa, obećava prijateljstvo Dubrovčanima, koji su ga oslobodili od gusara*
- Diplomata et acta, 13. stoljeće, br. 273; *Dubrovčanin Vital de Tafia vraća dug građaninu Justinopolisa Bonifaciju*
- Diplomata et acta, 13. stoljeće, br. 274; *Dubrovačka Općina iznajmljuje vodu iz rijeke Omble*
- Diplomata et acta, 13. stoljeće, br. 275; *Troškovi za naoružavanje jednog dubrovačkog ratnog broda*
- Diplomata et acta, 13. stoljeće, br. 276-a i 276-b; *Dubrovčani u Barletti kupuju veliku količinu soli*
- Diplomata et acta, 13. stoljeće, br. 277; *Dubrovački biskup dosuđuje opatu Povergenu zemlju u Rožatu*
- Diplomata et acta, 13. stoljeće, br. 279; *Jakov sin Companolijev, iz Ancone, potvrđuje da je namiren od dubrovačke Općine*
- Diplomata et acta, 13. stoljeće, br. 280; *Omišani sklapaju s Dubrovčanima čvrsti mir*
- Diplomata et acta, 13. stoljeće, br. 281; *Pavao, sin Leona, obvezuje se vratiti dubrovačkoj Općini dug od 154 solida velikih denara*
- Diplomata et acta, 13. stoljeće, br. 282; *Dubrovački knez i Općina obvezuju se isplatiti dug od 114 solida velikih denara nekim Zadranima*
- Diplomata et acta, 13. stoljeće, br. 283; *Dubrovčani u Barletti namiruju iznos novca za sol koju su ranije ondje kupili*
- Diplomata et acta, 13. stoljeće, br. 284-a i 284-b; *Ugovor o miru između Splita i Dubrovnika*
- Diplomata et acta, 13. stoljeće, br. 314; *Srpski kralj Dragutin potvrđuje stari mir između Srbije i Dubrovnika*
- Diplomata et acta, 13. stoljeće, br. 337; *Dubrovački nadbiskup Bonaventura posuđuje od rimskih trgovaca 550 zlatnih florena*
- Diplomata et acta, 13. stoljeće, br. 338; *Mlečanin Ivan Doto traži od dubrovačke Općine naplatu za prodanih 1743 stara soli*
- Diplomata et acta, 13. stoljeće, br. 339; *Stanovnici Ferma opunomoćuju Gu-brešu Ranjinu, radi potraživanja od dubrovačke Općine*
- Diplomata et acta, 13. stoljeće, br. 340; *Ugovor o prijateljstvu između grada Fermo u Italiji i Dubrovnika*
- Diplomata et acta, 13. stoljeće, br. 341; *Papa Nikola IV naređuje dubrovačkom nadbiskupu Bonaventuri, da natjera mletačkog dužda da ne otima crkvena dobra u Istri*
- Diplomata et acta, 13. stoljeće, br. 343; *Papa Nikola IV ovlašćuje dubrovačkog nadbiskupa da obavi vizitaciju u Padovi*
- Diplomata et acta, 13. stoljeće, br. 344; *Mlečanin Ivan daje punomoć svome prokuratoru da naplati dug od dubrovačke Općine za prodanu sol*
- Diplomata et acta, 13. stoljeće, br. 345; *Mletački dužd Ivan Dandolo ne namjerava poslati jednoga ili dvojicu svojih vijećnika dubrovačkom nadbiskupu Bonaventuri u Padovu*
- Diplomata et acta, 13. stoljeće, br. 346; *Padovi su, u Knjigu plemića upisani gospođa Almota i gospodin Vivijan de Castranovo*
- Diplomata et acta, 13. stoljeće, br. 347; *Dubrovački nadbiskup kao apostolski izaslanik šalje pismo u Padovu u kojem nalaže tamošnjoj crkvi, da opozove svoje bezbožne zakone*
- Diplomata et acta, 13. stoljeće, br. 348; *Dubrovački građanin Teyfla kupuje žito u Apuliju, za potrebe dubrovačke Općine*
- Diplomata et acta, 13. stoljeće, br. 349; *Namira Gullielme iz Chioggie, koja je u Dubrovniku primila novac za sol koju je njezin pokojni muž prodao Dubrovčanima*
- Diplomata et acta, 13. stoljeće, br. 350; *Srpski kralj Milutin potvrđuje Dubrovčanima posjede što su ih držali za vrijeme njegovog oca*
- Diplomata et acta, 13. stoljeće, br. 351; *Srpska kraljica Jelena potvrđuje Dubrovčanima posjede što su ih držali za vrijeme njezina muža*
- Diplomata et acta, 13. stoljeće, br. 352; *Ovjerovljeni prijepis triju isprava, koje je prepisao notar Bartolomej, sin Aleksandra, na jednom komadu pergamene*

- Diplomata et acta, 13. stoljeće, br. 353; *Potvrda firentinskih građana da su za 1000 salmi isporučenog žita od dubrovačke Općine primili ukupno 340 dukata*
- Diplomata et acta, 13. stoljeće, br. 354; *Dubrovnici namiruju Firentincima kupljeno žito*
- Diplomata et acta, 13. stoljeće, br. 355; *Neki trgovci izjavljuju da su od dubrovačke Općine primili 340 zlatnih unca i 10 tarena, za prodanih 1000 salmi (tovara) žita*
- Diplomata et acta, 13. stoljeće, br. 356; *Dvije isprave na jednom komadu pergamene, vezane za uvoz žita iz Ancone u Dubrovnik*
- Diplomata et acta, 13. stoljeće, br. 357; *Temeljem punomoći dubrovačke Općine Stjepan Tefla u Barletti posuđuje novac za kupnju žita*
- Diplomata et acta, 13. stoljeće, br. 358; *Stjepan Tefla iz Dubrovnika u Barletti posuđuje 120 zlatnih unca za kupnju žita*
- Diplomata et acta, 13. stoljeće, br. 359; *Marin, opat samostana na Lokrumu daje Balusinu, sinu Hraniše, u zakup samostansku zemlju u Šumetu, na šest generacija*
- Diplomata et acta, 13. stoljeće, br. 360; *Matěj Fagilla, novčar iz Ravella, izdaje namiru Tefl iz Dubrovnika na primljenih šest unca zlata*
- Diplomata et acta, 13. stoljeće, br. 361; *Dubrovačka Općina namiruje preko svog poslanika Silva, sina Bulcigne iz Dubrovnika dug od 120 unca zlata*
- Diplomata et acta, 13. stoljeće, br. 362; *Koncept trgovačkog ugovora između Ancone i Dubrovnika*
- Diplomata et acta, 13. stoljeće, br. 363; *Ugovor između Ancone i Dubrovnika o međusobnoj trgovini žitom i voskom*
- Diplomata et acta, 13. stoljeće, br. 364; *Priavallus Buccucius de Marino, trgovac iz Genové, opunomoćuje Bonu Madijeva, iz Barlette, da od dubrovačke Općine utjera dug od 300 solida velikih mletačkih denara, za prodano žito*
- Diplomata et acta, 13. stoljeće, br. 365; *Priavallus Buccucius de Marino, trgovac iz Genove, obvezuje se do korizme vratiti dug Nikoli de Martinusso iz Dubrovnika*
- Diplomata et acta, 13. stoljeće, br. 366-a i 366-b; *Ugovor o osnutku ljekarne u Dubrovniku*
- Diplomata et acta, 13. stoljeće, br. 367; *Dubrovački suci neku spornu zemlju i vinograd na Lastovu dosuđuju u korist Dragomila Dobrojevića*
- Diplomata et acta, 13. stoljeće, br. 368; *Ursus Perclusus iz Tranija, sada stanovnik Kotora, sklapa prijateljstvo s Dubrovčanima*
- Diplomata et acta, 13. stoljeće, br. 369; *Prokurator dubrovačkog kneza sklapaju pred svjedocima u Veneciji dvogodišnji ugovor s kirurgom magistrum Gerardom*
- Diplomata et acta, 13. stoljeće, br. 370; *Fragment isprave o imenovanju upravitelja neke crkve*
- Diplomata et acta, 13. stoljeće, br. 371; *Dubrovački knez presuđuje u sporu oko neke zemlje na Lastovu*
- Diplomata et acta, 13. stoljeće, br. 372; *Stjepan, sin pokojnoga Desislava s Lopuda, izjavljuje da je primio u ime miraza svoje supruge Tihoslave, njezin dio vinograda, zemlje i drvenu kuću na Lopudu.*
- Diplomata et acta, 13. stoljeće, br. 373; *Posredovanje načelnika i Općine Ancone da neki Dubrovčani vrate dug od 49 ankonitanskih libara Bonecasi Agricie, građaninu Ancone*
- Diplomata et acta, 13. stoljeće, br. 374; *Arduin, načelnik Ancone, zahtijeva da Dubrovčanin Teodor Bodacie vrati Petru Blance, građaninu Ancone, stvari što mu ih je povjerio Petrov otac*
- Diplomata et acta, 13. stoljeće, br. 375; *Fragment trgovačkog ugovora između Dubrovnika i Ancone*
- Diplomata et acta, 14. stoljeće, Bečki ćirilski br. 1035; *Bosanski kralj Stjepan Dabiša potvrđuje Dubrovčanima ugovore o trgovini svojih prethodnika*
- Diplomata et acta, 14. stoljeće, Bečki ćirilski br. 1036; *Knez Pavle Radenović daje Dubrovčanima slobodu trgovine u svojoj zemlji*
- Diplomata et acta, 14. stoljeće, Bečki ćirilski br. 1037; *Bosanski kralj Stjepan Ostoja ustupa Dubrovčanima sela od Kurila do Stona*
- Diplomata et acta, 14. stoljeće, Bečki ćirilski br. 1038; *Bosanski kralj Stjepan Ostoja potvrđuje povelju kralja Tvrtka iz 1378. godine*
- Diplomata et acta, 14. stoljeće, Bečki ćirilski br. 1039; *Vojvoda Radić Sanković ustupa Dubrovčanima selo Lisac u Primorju*

- Diplomata et acta, 14. stoljeće, Bečki ćirilski br. 1040; *Bosanski kralj Stjepan Ostoja obećava Dubrovčanima da će isplatiti dugove kralja Tvrtka*
- Diplomata et acta, 14. stoljeće, Bečki ćirilski br. 1041; *Bosanski kralj Tvrtko traži od Dubrovčana da stonski dohodak predaju Marinu Menčetiću*
- Diplomata et acta, 14. stoljeće, Bečki ćirilski br. 1042; *Đurađ Stracimirović daje Dubrovčanima slobodu trgovine u svojoj zemlji*
- Diplomata et acta, 14. stoljeće, Bečki ćirilski br. 1043; *Dubrovčani obećavaju Vuku Brankoviću da će njegovu obitelj i imovinu primiti u svoj Grad*
- Diplomata et acta, 15. stoljeće, Bečki ćirilski br. 1044; *Ugovor o savezu Dubrovčana s vojvodom Hrvojem protiv kralja Ostoje*
- Diplomata et acta, 15. stoljeće, Bečki ćirilski br. 1045; *Bosanski kralj Tvrtko II Tvrtković potvrđuje Dubrovčanima ustupanje Primorja*
- Diplomata et acta, 15. stoljeće, Bečki ćirilski br. 1046; *Despot Stefan Lazarević potvrđuje Dubrovčanima ugovore o trgovini svojih prethodnika*
- Diplomata et acta, 15. stoljeće, Bečki ćirilski br. 1047; *Gospođa Mara i sinovi sklapaju trgovački ugovor s Dubrovnikom*
- Diplomata et acta, 15. stoljeće, Bečki ćirilski br. 1048; *Bosanski kralj Stjepan Ostoja potvrđuje Dubrovčanima trgovačke povlastice ranijih srpskih i bosanskih vladara*
- Diplomata et acta, 15. stoljeće, Bečki ćirilski br. 1049; *Knez Grgur Vukosalić ukida carinu u Stonu.*
- Diplomata et acta, 15. stoljeće, Bečki ćirilski br. 1050; *Bosanski kralj Stjepan Ostoja potvrđuje Dubrovčanima povlastice svojih prethodnika*
- Diplomata et acta, 15. stoljeće, Bečki ćirilski br. 1051; *Vojvoda Sandalj Hranić s braćom Vukanom i Vukom ustupa svoj dio Konavala Dubrovčanima*
- Diplomata et acta, 15. stoljeće, Bečki ćirilski br. 1052; *Bosanski kralj Stjepan Ostojić potvrđuje Dubrovčanima ustupanje Konavala i grada Sokola, od strane Sandalja Hranića i Petra Pavlovića.*
- Diplomata et acta, 15. stoljeće, Bečki ćirilski br. 1053; *Vojvoda Sandalj Hranić s braćom ustupa Dubrovčanima pola župe konavoske s gradom Sokolom*
- Diplomata et acta, 15. stoljeće, Bečki ćirilski br. 1054; *Bosanski kralj Tvrtko II Tvrtković potvrđuje Dubrovčanima Sandaljevo ustupanje pola župe konavoske s gradom Sokolom*
- Diplomata et acta, 15. stoljeće, Bečki ćirilski br. 1055; *Vojvoda Radosav Pavlović utvrđuje prijateljstvo s Dubrovčanima*
- Diplomata et acta, 15. stoljeće, Bečki ćirilski br. 1056; *Vojvoda Radosav Pavlović potvrđuje Sandaljevo ustupanje pola Konavala i predaje zaboravu sve svađe s Dubrovčanima*
- Diplomata et acta, 15. stoljeće, Bečki ćirilski br. 1057; *Vojvoda Radosav Pavlović opet potvrđuje Sandaljevo ustupanje pola Konavala i predaje zaboravu sve svađe s Dubrovčanima*
- Diplomata et acta, 15. stoljeće, Bečki ćirilski br. 1058; *Bosanski kralj Tvrtko II Tvrtković potvrđuje Dubrovčanima povlastice svojih prethodnika od Tvrtka do Ostoje*
- Diplomata et acta, 15. stoljeće, Bečki ćirilski br. 1059; *Prva ostava gospođe Jelene Balšić Dubrovčanima*
- Diplomata et acta, 15. stoljeće, Bečki ćirilski br. 1060-a i 1060-b; *Vojvoda Radosav Pavlović potvrđuje Dubrovčanima ranije privilegije i Sandaljevo ustupanje pola Konavala*
- Diplomata et acta, 15. stoljeće, Bečki ćirilski br. 1061; *Sandalj Hranić potvrđuje Dubrovčanima da je primio sve aspre iz ostave*
- Diplomata et acta, 15. stoljeće, Bečki ćirilski br. 1062; *Dubrovčani potvrđuju Brailu Tezaloviću primljene novce na dobit*
- Diplomata et acta, 15. stoljeće, Bečki ćirilski br. 1063 i 1063/1; *Vojvoda Radosav Pavlović ustupa Dubrovčanima svoju polovicu Konavala i potvrđuje im privilegije izdate od oca mu Pavla i vojvode Petra*
- Diplomata et acta, 15. stoljeće, Bečki ćirilski br. 1064; *Vojvoda Radosav Pavlović, sa sinom Ivanišem, potvrđuje Dubrovčanima da je primio 30000 dukata za ustupanje svoje polovice Konavala.*
- Diplomata et acta, 15. stoljeće, Bečki ćirilski br. 1065; *Dubrovčani potvrđuju da im je Radoslav Pavlović predao na ostavu 6000 dukata*
- Diplomata et acta, 15. stoljeće, Bečki ćirilski br. 1066; *Gospođa Jelena i sin joj Balša: - druga ostava, Jelena potvrđuje da je podigla ostavu*

- Diplomata et acta, 15. stoljeće, Bečki ćirilski br. 1067; *Vojvoda Sandalj Hranić i žena mu Jelena, deseti list.*
- Diplomata et acta, 15. stoljeće, Bečki ćirilski br. 1068; *Vojvoda Sandalj Hranić i žena mu Jelena, jedanaesti list.*
- Diplomata et acta, 15. stoljeće, Bečki ćirilski br. 1069; *Despot Đurađ Branković sklapa s Dubrovčanima ugovor o trgovini*
- Diplomata et acta, 15. stoljeće, Bečki ćirilski br. 1070; *Vojvoda Sandalj Hranić i žena mu Jelena, dvanaesti list*
- Diplomata et acta, 15. stoljeće, Bečki ćirilski br. 1071; *Vojvoda Radosav Pavlović sa sinom Ivanišem utvrđuje mir i prijateljstvo s Dubrovčanima*
- Diplomata et acta, 15. stoljeće, Bečki ćirilski br. 1072; *Vojvoda Sandalj Hranić i žena mu Jelena, dvanaesti list*
- Diplomata et acta, 15. stoljeće, Bečki ćirilski br. 1073; *Kralj Tvrtko II Tvrtković potvrđuje mir Radoslava Pavlovića s Dubrovčanima*
- Diplomata et acta, 15. stoljeće, Bečki ćirilski br. 1074; *Vojvoda Radoslav Pavlović potvrđuje mir i prijateljstvo s Dubrovčanima, sklopljen 1432.*
- Diplomata et acta, 15. stoljeće, Bečki ćirilski br. 1075; *Juraj Vojsalić, vojvoda Donjih kraja, braći Jurjevićima – Radivojevićima*
- Diplomata et acta, 15. stoljeće, Bečki ćirilski br. 1076; *Dubrovčani potvrđuju vojvodi Stjepanu Vukčiću Kosači primljenu ostavu*
- Diplomata et acta, 15. stoljeće, Bečki ćirilski br. 1077; *Vojvoda Stjepan Vukčić Kosača potvrđuje Dubrovčanima povlastice, te posjed Konavala i Vitaljine*
- Diplomata et acta, 15. stoljeće, Bečki ćirilski br. 1078; *Dubrovčani potvrđuju vojvodi Stjepanu Vukčiću Kosači primljenu ostavu*
- Diplomata et acta, 15. stoljeće, Bečki ćirilski br. 1079; *Gospođa Jelena i sin joj Balša, treća ostava.*
- Diplomata et acta, 15. stoljeće, Bečki ćirilski br. 1080; *Vojvoda Radoslav Pavlović potvrđuje da je primio popravljenu poklonjenu mu kuću u Dubrovniku*
- Diplomata et acta, 15. stoljeće, Bečki ćirilski br. 1081; *Stjepan Dragišić potvrđuje Dubrovčanima da je primio svoj dio nasljeđa od Sandalja*
- Diplomata et acta, 15. stoljeće, Bečki ćirilski br. 1082; *Dubrovčani vojvodi Stjepanu Vukčiću Kosači daju jedan dio Sandaljevog nasljeđa*
- Diplomata et acta, 15. stoljeće, Bečki ćirilski br. 1083/1; *Radoslav Dragišić Kosača potvrđuje Dubrovčanima da je primio svoj dio nasljeđa od Sandalja*
- Diplomata et acta, 15. stoljeće, Bečki ćirilski br. 1083/2; *Ostoja Dragišić Kosača potvrđuje Dubrovčanima da je primio svoj dio nasljeđa od Sandalja*
- Diplomata et acta, 15. stoljeće, Bečki ćirilski br. 1084; *Vojvoda Stjepan Vukčić Kosača prima od Dubrovčana svoj dio Sandaljeve ostave. Ostatak koji pripada njegovim sinovima Vladislavu i Vlatku, dok oni ne navrše 14 godina života, ostaje u Dubrovniku*
- Diplomata et acta, 15. stoljeće, Bečki ćirilski br. 1085; *Vojvoda Stjepan Vukčić Kosača prima od Dubrovčana svoj dio Sandaljeve ostave. Ostatak koji pripada njegovim sinovima Vladislavu i Vlatku, dok oni ne navrše 14 godina života, ostaje u Dubrovniku*
- Diplomata et acta, 15. stoljeće, Bečki ćirilski br. 1086; *Vojvoda Radoslav Pavlović potvrđuje Dubrovčanima da je primio dobit od uloženog novca i dohodak od Konavala*
- Diplomata et acta, 15. stoljeće, Bečki ćirilski br. 1087; *Vojvoda Radoslav Pavlović sa ženom Teodorom i sinom Ivanišem potvrđuje Dubrovčanima da je primio dobit od uloženog novca*
- Diplomata et acta, 15. stoljeće, Bečki ćirilski br. 1088; *Vojvoda Stjepan Vukčić Kosača potvrđuje Dubrovčanima primljenu ostavu*
- Diplomata et acta, 15. stoljeće, Bečki ćirilski br. 1089; *Vojvoda Radoslav Pavlović daje Dubrovčanima slobodu trgovine u svojoj zemlji*
- Diplomata et acta, 15. stoljeće, Bečki ćirilski br. 1090; *Dubrovčani potvrđuju primitak ostave od despota Đurđa Brankovića*
- Diplomata et acta, 15. stoljeće, Bečki ćirilski br. 1091; *Vojvoda Ivaniš potvrđuje Dubrovčanima trgovačke povlastice i posjed Konavala*
- Diplomata et acta, 15. stoljeće, Bečki ćirilski br. 1092; *Vojvoda Stjepan Vukčić Kosača potvrđuje Dubrovčanima da je primio nasljeđe od Jelene, Sandaljeve žene*
- Diplomata et acta, 15. stoljeće, Bečki ćirilski br. 1093; *Kralj Tvrtko II Tvrtković određuje Dubrovčanima što da učine s njegovim ostavama*

Diplomata et acta, 15. stoljeće, Bečki ćirilski br. 1094; *Kralj Stjepan Tomaš potvrđuje Dubrovčanima trgovačke povlastice*

Diplomata et acta, 15. stoljeće, Bečki ćirilski br. 1095; *Vojvoda Stjepan Vukčić Kosača potvrđuje Dubrovčanima da je dobio 300 dukata dobiti od uloženog novca*

Diplomata et acta, 15. stoljeće, Bečki ćirilski br. 1096; *Despot Đurađ Branković sa sinom Lazarom vraća Dubrovčanima trgovačke povlastice u Srebrenici*

Diplomata et acta, 15. stoljeće, Bečki ćirilski br. 1097; *Despot Đurađ Branković sklapa s Dubrovčanima ugovor o trgovini*

Diplomata et acta, 15. stoljeće, Bečki ćirilski br. 1098; *Herceg Stjepan Vukčić Kosača potvrđuje Dubrovčanima da je primio 500 perpera od konavoskog dohotka*

Diplomata et acta, 15. stoljeće, Bečki ćirilski br. 1099; *Herceg Stjepan Vukčić Kosača potvrđuje Dubrovčanima da je primio 300 dukata dobiti od uloženog novca*

Diplomata et acta, 15. stoljeće, Bečki ćirilski br. 1100; *Vladislav, sin hercega Stjepana, sklapa s Dubrovčanima savez protiv njega*

Lamenta Stagni, vol. 4, 68.2 (69)

Acta et diplomata, Privilegia, vol. 1, *Codex Ragusinus*

Testamenta notariae, vol. 2

Testamenta notariae, vol. 11

Testamenta notariae, vol. 12

Reformationes, Fond 1, Serija 1, vol. 2

Reformationes, Fond 1, Serija 1, vol. 3

Reformationes, Fond 1, Serija 1, vol. 4

Reformationes, Fond 1, Serija 1, vol. 5

Reformationes, Fond 1, Serija 1, vol. 6

Reformationes, Fond 1, Serija 1, vol. 18

LITERATURA

Aleksandar Stipčević, *Povijest knjige*, Zagreb, 1985.

Aleksandar Stipčević, *Povijest knjige*, Zagreb, 2006.

Aleksander Watt, *The art of paper-making*, London, 1911.

Arthur W. Johnson, *The Thames and Hudson manual of bookbinding*, London, 1978.

Charles Frederick Cross, Edward John Bevan, *Cellulose: an outline of the chemistry of the structural elements of plants with reference to their natural history and industrial use*, London, 1918.

Dard Hunter, *Papermaking: the history and technique of an ancient craft*, New York, 1978.

Denis Vokić, *Preventivno konzerviranje slika, polikromnog drva i mješovitih zbirki*, Zagreb, 2007.

Denis Vokić, *Smjernice konzervatorsko-restauratorskog rada*, Dubrovnik-Zagreb, 2007.

Hejjo Klajn, *Mali leksikon štamparstva i grafike*, Beograd, 1979.

Irving H. Isenberg, *Pulp and paper microscopy*, Wisconsin, 1967.

Jane Greenfield, Jenny Hille, *Headbands: how to work them*, New Castle, 1990.

John Szirmai, *The archeology of medieval bookbinding*, 1999.

Keith Smith, *Exposed spine sewing*, Rochester NY, 1995.

Margarita Sveštarov Šimat, Kabinet grafike Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti/Srodnosti i razlike među grafičkim zbirkama modeli sakupljanja, čuvanja i izlaganja u: *Konzerviranje i restauriranje papira 4: Grafički materijal* (ur. Stjepan Ćosić et al.), Ludbreg - Zagreb, 2004., 43-46

Marijeta Černić Letnar, Papir kao nositelj kulturne baštine u: *Konzerviranje i restauriranje papira 4: Grafički materijal* (ur. Stjepan Ćosić et al.), Ludbreg - Zagreb, 2004., 47-55

Peter Ruckert, Sandra Hodeček, Emanuel Wenger, *Bull's head and mermaid: The History of Paper and Watermarks from the Middle Ages to the Modern Period*, Vienna, 2009.

Tatjana Mušnjak, Uloga zgrade u preventivnoj zaštiti pisane baštine, *Arhivski vjesnik 44*, Zagreb, 2001., 183-193

Vera Dadić, Leonora Sariće, *Osnove zaštite bibliotečne građe*, Zagreb, 1973.

Vinko Foretić, Dubrovački arhiv u Srednjem vijek, *Anali Historijskog instituta Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti u Dubrovniku 6-7*, Dubrovnik, 1959., 315-337

Jedert Vodopivec, Zaštita umjetnina na papiru ulaganjem u paspartue u: *Konzerviranje i restauriranje papira 4: Grafički materijal* (ur. Stjepan Ćosić et al.), Ludbreg - Zagreb, 2004., 113-123

Zdravko Šundrica, Kako je nastala i kako je sačuvana bogata arhivska građa Dubrovačkog arhiva, *Arhivist 1-2*, Beograd, 1980., 23-37

Želimir Laszlo, Andreja Dragojević, *Priručnik preventivne zaštite umjetnina na papiru*, Zagreb, 2010.
